

Pandemins påverkan på hållbar stads- och samhälls- utveckling

En undersökning på uppdrag
av Rådet för hållbara städer

Pandemins påverkan på hållbara städer och samhällen

En undersökning på uppdrag av Rådet för hållbara städer

Kund

Boverket och Rådet för hållbara städer

Konsult

WSP Sverige AB

121 88 Stockholm-Globen

Besök: Arenavägen 7

Tel: +46 10 722 50 00

Org nr: 556057-4880

wsp.com

Kontaktpersoner

Boverket

Helena Bjarnegård

WSP

Helena Klintström

helena.klintstrom@wsp.com

Daniel Mattisson

daniel.mattisson@wsp.com

Christine Brådenmark

christine.bradenmark@wsp.com

Joakim Franklin

joakim.franklin@wsp.com

Hanna Ljungqvist

hanna.ljungqvist@wsp.com

Uppdragsnamn

Covid-19:s påverkan på hållbar stads-
och samhällsutveckling
Dnr 616/2020 - 41050-3

Uppdragsnummer

10314035

Författare

Helena Klintström (uppdragsled.)
Christine Brådenmark
Joakim Franklin
Hanna Ljungqvist
Daniel Mattisson

Innehåll

Sammanfattning.....	4
Påverkan på delmål inom globalt mål 11.....	5
Inledning.....	6
Syfte, metod och avgränsningar	6
Disposition.....	7
Pandemins effekter på hållbara städer och samhällen	8
Effekter på människors vardagsliv.....	9
Bostadens ökade betydelse	9
Boendesegregation och skillnader i socioekonomiska förutsättningar	9
Vardagsliv med ändrade rörelsemönster	11
Effekter på stadens, ortens och bygdens innehåll	12
Påverkan på planeringsideal	12
Ny syn på förorter, mindre städer och tätortsnära landsbygd	13
Stadskärnans förändrade innehåll.....	14
Ökade krav på offentliga rum och grönområden.....	15
Påverkan på infrastruktur för mobilitet.....	15
Samhällseffekter	16
Digitalisering och demokrati.....	16
Hälsa i fokus.....	16
Arbetsmarknad i förändring	18
Påverkan på regional infrastruktur.....	18
Samhällseffekter av ökade skillnader.....	19
Synen på samhället	20
Ledning och styrning i spåren av pandemin	22
Behov av ökad eller förändrad samverkan mellan olika nivåer – multilevel governance	22
Skapandet av en samhällsskuld som behöver adresseras efter pandemin	23
Omvärdering av behovet av krisberedskap och krishantering.....	24
Efterfrågan av en mer aktiv bostadspolitik	24
Pandemins betydelse för omställning	25
Skapandet av ett möjlighetsfönster	25
Behov av stöd till kommunernas omställning: styrning, kompetens, resurser	26
Slutsatser	28
Accelerering av pågående förändringsprocesser.....	28
Synliggörande av svagheter och orättvisor.....	28
Öppnandet av ett möjlighetsfönster	29
Påverkan på delmål inom globalt mål 11	30

Sammanfattning

Vad vet vi idag om hur covid-19-pandemin påverkat hållbara städer och samhällen?

På uppdrag av Rådet för hållbara städer har WSP genomfört en intervjustudie med personer knutna till Rådet för hållbara städer och samhällen. Ett 40-tal personer i rådets nätverk inom akademi, näringsliv, statliga myndigheter samt regionala och kommunala organisationer har intervjuats i syfte att undersöka hur de tror att pandemin kan påverka utvecklingen mot hållbara städer och samhällen på både kortare och längre sikt.

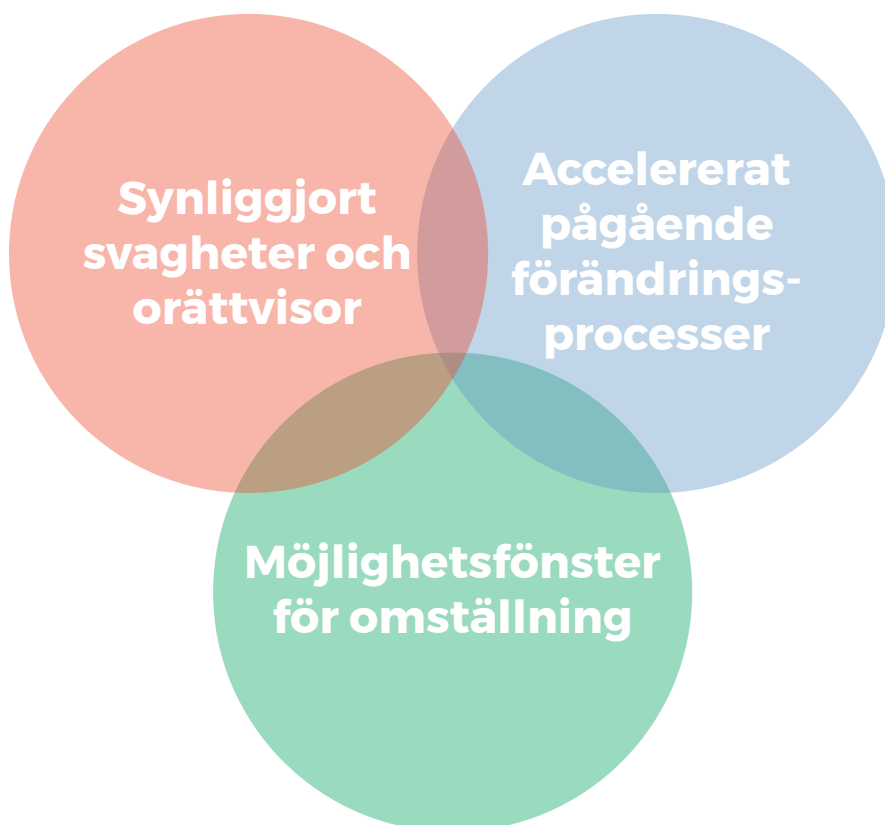
Övergripande ser WSP tre återkommande teman som är genomgående i studien:

- *Pandemin har synliggjort svagheter och orättvisor i samhället, organisationer och system*
- *Pandemin har accelererat pågående förändringsprocesser såsom digitalisering, stadskärnans förändrade roll och segregation*

- *Pandemin har skapat ett möjlighetsfönster för omställning men fönstret kräver aktiv handling för att kunna utnyttjas*

Utöver dessa teman finns en stor mängd områden som respondenterna ser har påverkats av pandemin. I rapporten struktureras dessa teman utifrån dess påverkan på människors vardagsliv, påverkan på stadens, ortens och bygdens innehåll samt påverkan på samhället. Därefter beskrivs pandemins påverkan på ledning och styrning samt omställning.

Som slutsats ser WSP i denna studie följande påverkan på Agenda 2030 och globalt mål 11 Hållbara städer och samhällen:

Påverkan på delmål inom globalt mål 11

Påverkan på säkra bostäder till överkomlig kostnad

Ökad efterfrågan på småhus, villor och fritidshus

Ökat fokus på större boendeytor

Ökade skillnader på bostadsmarknaden

Ökad medvetenhet i branschen kring boendesegregationens effekter

Ökat fokus på tryggt boende för äldre

Påverkan på skyddandet av världens kultur- och naturarv

Ökat tryck på naturreservat och nationalparker

Påverkan på mildrandet av de negativa effekterna av naturkatastrofer

Omvärdering av behovet av krishantering

Omvärdering av behovet av resiliens

Påverkan på tillgången till hållbara transportsystem för alla

Minskade arbetsresor, minskad pendling

Mindre kollektivtrafik och flyg nu, men vad händer sen?

Mer cykel och gång

Mer bil

Påverkan på minskningen av städers miljöpåverkan

Minskat resande = minskad klimatpåverkan (?)

Ökad medvetenhet om vad kris innebär = ökade möjligheter till omställning?

Påverkan på inkluderande och hållbar urbanisering

Ny syn på förorter, mindre städer och tätortsnära landsbygd

Påverkan på täthetsideal

Förändrat innehåll i stadskärnan

Skillnader i förutsättningar - boende, stadsqualiteter och mobilitet

Ökad digitalisering = ökad demokratisering?

Påverkan på skapandet av säkra och inkluderande grönområden för alla

Ökat behov av grönområden och offentliga rum nära bostäder

Skillnad i tillgång till grönområden och stadsqualiteter tydliggjord

Grönområdets roll i samhällets resiliens tydliggjord

Inledning

Covid-19-pandemin (hädanefter "pandemin") har sedan sitt utbrott år 2020 påverkat både stora och små skeenden i vår omvärld. Olika spår i samhällsutvecklingen har förstärkts, ändrat riktning, fått förändrad prioritering eller hamnat i skymundan av pandemin. Ett område som på olika sätt påverkats av pandemin är arbetet med Agenda 2030 och de globala målen.

På uppdrag av Boverket och Rådet för hållbara städer har WSP genomfört en intervjustudie med experter knutna till Rådet för hållbara städer och samhällen. Ett 40-tal personer inom akademi, näringsliv, statliga myndigheter samt regionala och kommunala organisationer har intervjuats i syfte att undersöka hur de tror att pandemin kan påverka utvecklingen mot hållbara städer och samhällen på både kortare och längre sikt. Fokus för frågeställningen och rapporten har specifikt varit påverkan på det globala målet nummer 11, målet om hållbara städer och samhällen.

Vid startpunkten av studien (december 2020) var pandemin inne på sin tionde månad i Sverige och utan tecken på avmattning. Vaccinationerna påbörjades samma månad och har följts av diverse prognoser för när samhället kan återgå till en mer normal aktivitetsnivå. Det är viktigt att betona att vi i skrivande stund inte ser något tydligt slut på pandemin. Det är långt kvar tills vi kan se vad som visade sig vara mer tillfälliga eller mer bestående effekter av pandemin, både i stort och vad gäller utvecklingen av hållbara städer och samhällen.

Studiens intervjupersoner har många gånger betonat att det är mycket viktigt att, såsom

studien gör, fånga upp observationer och skeenden ännu medan pandemin pågår och vår anpassning till dess effekter är formbar. Man har också, minst lika många gånger, påtalat att svaren som ges innefattar spaningar, spekulationer och förhoppningar om vad som kommer att följa i pandemins spår. Med facit i hand kan det så klart visa sig att helt andra faktorer än de som lyfts i intervjuerna kan visa sig vara betydelsefulla för den framtida utvecklingen. Svaren som ges ska därmed inte läsas som en fullständig redogörelse för hur arbetet för hållbara städer och samhällen kommer påverkas av pandemin eller utvecklas i spåren av den. Istället bör de läsas utifrån sitt sammanhang; ett 40-tal personer har helt enkelt utifrån respektive expertisområde ombetts att ge sina mest kvalificerade svar på mycket svåra och viktiga frågor utifrån informationen tillgänglig vid intervjutillfället.

Syfte, metod och avgränsningar

Syftet med studien är att undersöka hur pandemin kan komma att påverka utvecklingen mot hållbara städer och samhällen. I fokus står FN:s globala hållbarhetsmål, och det globala målet 11, Hållbara städer och samhällen. FN:s globala hållbarhetsmål är en ambitiös agenda för en hållbar utveckling som antogs av världens stats- och regeringschefer år 2015. Målen spänner från minskad fattigdom till hav och marina resurser, och är odelbara vilket betyder att de alltid ska förstås och genomföras i relation till varandra. Globalt mål 11 behandlar hållbar stads- och samhällsutveckling och syftar till att göra städer och bosättningar inkluderande, säkra, motståndskraftiga och hållbara.

DELMÅL 11-1

SÄKRA BOSTÄDER TILL ÖVERKOMLIG KOSTNAD

DELMÅL 11-2

TILLGÄNGLIGGÖR HÅLLBARA TRANSPORTSYSTEM FÖR ALLA

DELMÅL 11-3

INKLUDERANDE OCH HÅLLBAR URBANISERING

DELMÅL 11-4

SKYDDA VÄRLDENS KULTUR- OCH NATURARV

DELMÅL 11-5

MILDRA DE NEGATIVA EFFEKTERNA AV NATURKATASTROFER

DELMÅL 11-6

MINSKA STÄDERS MILJÖPÅVERKAN

DELMÅL 11-7

SKAPA SÄKRA OCH INKLUDERANDE GRÖNOMRÅDEN FÖR ALLA

DELMÅL 11-A

FRÄMJA NATIONELL OCH REGIONAL UTVECKLINGSPLANERING

DELMÅL 11-B

IMPLEMENTERA STRATEGIER FÖR INKLUDERING, RESURSEFFektivITET OCH KATASTROF-RISKREDUCERING

DELMÅL 11-C

BISTÅ DE MINST UTVECKLADE LÄNDERNA MED HÅLLBAR OCH MOTSTÅNDSKRAFTIG BYGGNATION

Rådet för hållbara städer leds av riksarkitekten och består av myndighetscheferna för Boverket, Formas, Myndigheten för delaktighet, Naturvårdsverket, ArkDes, Energimyndigheten, Tillväxtverket, Trafikverket, Vinnova, Riksantikvarieämbetet, Statens konstråd samt representanter för länsstyrelserna och kommunerna.

Frågan om pandemins effekter har undersökts genom intervjuer med personer ingående i nätverk knutna till Rådet för hållbara städer och samhällen: ett expertnätverk, en kommungrupp, en näringslivsgrupp och en forsknings- och innovationsgrupp. WSP intervjuade även företrädare för Delegationen mot segregation och Folkhälsomyndigheten. Individuella, digitala intervjuer har genomförts i semi-strukturerad form under ca en timme med respektive respondent. Totalt har 43 intervjuer gjorts. Respondenterna har på förhand fått ta del av frågorna för att kunna förbereda sig. Frågorna har formulerats i syfte att belysa flera områden kopplade till mål 11 samt för att fånga effekter på olika nivåer och berör i huvudsak följande områden:

- Hur pandemin kan komma att påverka människors vardag och livsval
- Vilka sakfrågor som påverkas mest av pandemin
- Vilka samhällsliga effekter pandemin kan tänkas få med hänsyn till mål 11
- Vilka effekter pandemin kan få på styrning och ledning för att skapa hållbara städer och samhällen

- Huruvida det finns geografiska skillnader i vilka effekter pandemin får
- Vad pandemin innebär för omställningen mot ett mer hållbart samhälle

Frågorna har formulerats av WSP i samråd med Rådets ordförande. I studiens initiala skede justerades intervjufrågorna till att även inkludera frågan kring hur kommunerna kan stöttas för att stärka deras förmåga till omställning.

Disposition

Det följande dokumentet består huvudsakligen av två delar. Merparten av rapporten hör till den första delen som redogör för vad som sagts under intervjuerna. I huvudsak är kapitlet tematiskt indelat efter fem områden. Från vardagen, via staden, orten och bygden vidare till samhället, över till dess ledning och styrning, och slutligen till pandemins betydelse för omställning. Dessa redogörelser tillåts ta stor plats i rapporten. Det påtalas när respondenter är ense eller oeniga, om frågor nämns av många eller få respondenter och om de tillhör samma eller olika nätverk.

Därefter följer en avslutande del bestående av slutsatser med reflektioner av rapportförfattarna. Utifrån det omfattande intervjumaterialet görs en ödmjuk ansats att pussla ihop olika svar för att slutligen landa i en samlad analys av huvudfrågan – pandemins påverkan på hållbara städer och samhällen.

Pandemins effekter på hållbara städer och samhällen

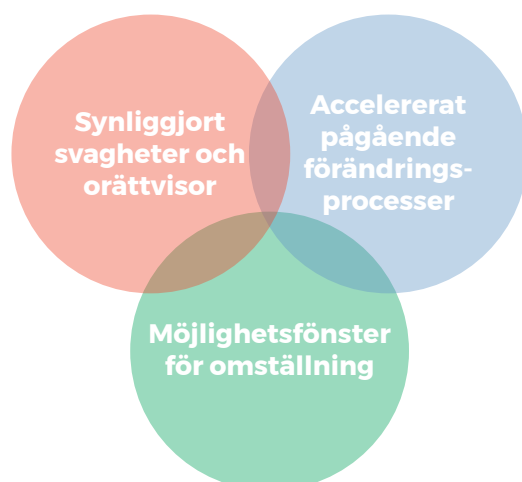
De intervjuer som genomförts inom ramen för studien har resulterat i ett rikt och mångfacetterat material. Detta kapitel redogör för intervjuerna och är i huvudsak tematiskt indelat.

Från den konkreta vardagen med individen i fokus till ökad abstraktion – från de fysiska miljöerna och dess användning till samhällsprocesser och samhällets styrning. Därefter landar kapitlet i ett avsnitt om pandemins påverkan på individers, städers och samhällets omställningskraft mot ökad hållbarhet. Gemensamt för samtliga teman som presenteras i kapitlet är att de alla genomsyras av tre övergripande perspektiv på hur pandemin påverkat städer och samhällen:

Pandemin har synliggjort svagheter och orättvisor. Det gäller svagheter och orättvisor i vår vardag, i den fysiska utformningen av våra närmiljöer och i struktureringen av samhället och dess styre. Nyckelordet här är synliggjort. Många av de svagheter och orättvisor som påtalas i intervjuerna har varit mätbara redan innan pandemin, men allmänhetens och beslutsfattares kännedom om dem har ökat genom pandemin.

Pandemin har accelererat pågående förändringsprocesser. Vissa processer kan ha ändrat riktning genom pandemin, men för huvuddelen av de processer och förändringar som tagits upp under intervjuerna anser respondenterna att pandemin har en pådrivande effekt. På så sätt har redan pågående trender förstärkts genom pandemin. Ord som hävstång och katalysator används för att förklara vilken påverkan pandemin har på olika skeenden.

Pandemin innebär, alla umbäranden till trots, ett möjlighetsfönster för omställning mot ökad hållbarhet i städer och samhällen. Pandemin har tvingat hela samhällen att stanna upp och göra annorlunda. En majoritet av de intervjuade beskriver detta som ett möjlighetsfönster där vi ställs inför frågan om vi vill ha förnyelse eller hålla kvar det gamla. De flesta vi har pratat med önskar att pandemin ses som ett tillfälle att göra nödvändiga förändringar som nu kanske ses i ett nytt ljus. Samtidigt finns bland många respondenter en viss skepsis till denna möjlighet och att alla former av begränsningar istället driver på för en stark tillbakagång till det som var innan pandemin. Fönstret kan därmed både konservera och bidra till en omställning. Men, som en respondent uttryckt det, om vi inte tar chansen nu, när ska det då ske?

Effekter på människors vardagsliv

Pandemin har tvingat oss till begränsningar och förändringar på bred front och de allra flesta av oss, oavsett var vi bor eller hur vi lever, har påverkats på ett eller annat sätt. Livet idag är för många helt annorlunda mot hur det såg ut för ett år sedan. Detta leder till en rad förändringar, både i det korta och det långa perspektivet, vissa kanske tillfälliga, andra blir måhända bestående.

Bostadens ökade betydelse

En övervägande majoritet av de intervjuade har på något sätt lyftt pandemin påverkan på hur vi förhåller oss till våra bostäder och hur bostadsmarknaden har påverkats i spåren av detta. Pandemin har placerat bostaden i fokus till följd av den sociala distansering som vi alla i mer eller mindre utsträckning har behövt följa. De flesta har spenderat mer tid hemma, många har jobbat hemma och många unga har studerat hemma. Samtidigt har det sociala livet behövt flytta utomhus vilket i sin tur har lett uppmärksamheten till trädgården och våra bostadsnära grönytor och offentliga platser. Som ett resultat har vi under året sett en ökad efterfrågan på mer bostadsyta och en högre efterfrågan på småhus med trädgård, samt lägenheter med tillgång till uteplats och grönområden. Som indikation på detta nämns att sökningar på ordet "uteplats" för lägenheter nästan fördubblades på bostadstjänsten Hemnet under 2020. Statistik visar därtill att efterfrågan på större lägenheter och småhus har ökat under pandemin och prisökningen har varit tydlig, framför allt på villor men även större bostadsrätter. Detta trots att samhällsekonomin som helhet är under press under pandemin. Den ökade efterfrågan på småhus i relativ närhet till staden är dock inget nytt utan är en utveckling som har förstärkts och drivits på ytterligare av pandemin.

Precis som statistiken visar tror också flera av de intervjuade att bostaden och dess placering kommer att bli ett allt viktigare val för fler, och att det kommer fästas större betydelse vid funktionella ytor t ex för hemmakontor. Ett par personer funderar också på om detta kan leda till nya trender och att till och med byggregler förändras, t ex att bokaler kan få ett uppsving eller krav på att det ska finnas plats för arbetsplats i en bostad. Allra mest spår respondenterna ett behov av att planera för bostäder och områden som på ett bättre sätt fångar upp dessa behov än vad som görs i dagsläget, bland annat att planeringen av bostäder och bostadsnära områden behöver inkludera grönområden i högre utsträckning.

"Vi får se om andra egenskapskrav kommer genom pandemin, och om det befintliga beståndet kan möta de krav som ställs på det."

Den ökade digitaliseringen av arbetslivet som har skett under pandemin har öppnat upp möjligheten för ett mer flexibelt arbetsliv även framgent. De flesta av nätverkens medlemmar tror att distansarbetet kommer att bli permanent, om än inte i den utsträckning som sker av nödvändighet med nuvarande restriktioner. Med helt andra möjligheter till distansarbete spår de intervjuade att valet av bostadsort i mindre utsträckning kommer att begränsas av avståndet till arbetsplatsen och att mindre städer och orter därmed får en större attraktionskraft i sviterna av pandemin. Större avstånd från storstäder och större städer ger möjlighet till lägre boendekostnad kombinerat med större bostadsyta och tillgång till trädgård och gröna omgivningar.

Den del av befolkningen som kanske har varit mest i fokus under pandemin är de som är över 70 år. Denna åldersgrupp har genom restriktionerna varit mer utsatt för isolering än övriga åldersgrupper och de allra äldsta, de med störst behov av daglig vård och tillsyn, har drabbats hårdast genom en omfattande smittspridning på landets äldreboenden. Pandemin har visat att äldreboenden inte är de säkra miljöer som krävs för att skydda de som är mest sårbara. Även de som är beroende av hemtjänst, och de som arbetar inom hemtjänsten, har tagit en större risk. Flera av de intervjuade tror att det behöver bli ett nytt fokus på boende och omsorg för de äldre och hur detta kan göras både socialt, tryggt och säkert ur ett hälsoperspektiv. En person ur näringslivsnätverket lyfter att även andra boendeformer för äldre bör diskuteras mer och på sikt utvecklas. Ytterligare en person funderar över alternativa boendeformer, t ex kollektivhus kan vara ett led i den utvecklingen, eller om det å andra sidan är en trend som kan komma att försvagas på grund av den sociala distanseringen.

Boendesegregation och skillnader i socioekonomiska förutsättningar

Med ovan sagt är det också en unison uppfattning att pandemin har satt ljuset på hur olika förutsättningar vi har kopplat till vårt boende och våra möjligheter på bostadsmarknaden utifrån vår socioekonomiska status.

Ökad efterfrågan med höjda priser på både småhus, lägenheter och fritidshus under pandemin medför att ekonomiskt svagare grupper får det än svårare att ta sig in på bostadsmarknaden eller att kunna ta del av de fördelar som ett fritidshus kan ge. Socioekonomiskt svagare hushåll arbetar dessutom i högre uträkning i yrken som kräver fysisk närvaro på arbetsplatsen och valfriheten i val av bostadsort som kommer med distansarbete berör således inte denna del av arbetsstyrkan.

”Men de som inte kan jobba varsomhelst, kanske kommer deras vardagsliv och boendepreferenser att ändras på grund av att det ändras för de andra, men inte av sig självt.”

I de mest utsatta områdena är trångboddheten stor vilket har fått direkta konsekvenser i flera led under pandemin. Det gäller dels för hälsan - smittorisken är högre då fler personer bor på mindre yta och det är svårt att hålla avstånd. Flera av de intervjuade lyfter att socioekonomiskt svaga områden har haft en större smittspridning och SCB skriver i sin rapport Lämna ingen utanför att dödligheten i Covid-19 under våren 2020 var högre bland låginkomsttagare och människor födda i fattiga länder med en låg utbildning.

En person i forskningsnätverket som har fokus på barn- och ungdomsfrågor berättar att detta har bidragit till en ökad rädsla bland barn och unga i trångbodda hushåll att smitta familj och äldre släktingar och det finns uppgifter om att många inte har gått till skolan för att undvika denna risk. Trångboddheten kan generellt försvåra barn och ungas inläring då arbetsro för t ex läxläsning i hemmet kan vara ett problem och pandemin har satt nytt ljus på detta. Samtidigt upplever andra barn istället att de har större möjligheter än vanligt till studiehjälp hemma genom föräldrarnas distansarbete. Genom pandemin har alltså skillnader i barns förutsättningar till utbildning och inläring ökat ytterligare till följd av både distansundervisning och smittspridning. Kommunövergripande riktlinjer om ökad utevistelse för förskolebarn under pandemin har också med stor tydlighet visat att förutsättningarna kan skilja sig åt mycket mellan förskolor. Speciellt påverkade är de förskolor som för utevistelse tidigare förlitat sig till grönytor i sitt närområde.

”Förskolor med små gårdar måste använda sitt närområde i större utsträckning vilket medför trängsel i de parker som finns. Detta medför att trängseln leder till att vissa inte går ut för de inte får plats - barnen är inne mer.”

Med hänsyn till trångboddheten antas tillgången till grönområden och trygga offentliga platser nära hemmet vara än viktigare för de som bor i socioekonomiskt svagare områden. Statistik visar dock att människor med lägre inkomster upplever att tillgången till grönområden nära bostaden är lägre än för personer med högre inkomster. När idrottsaktiviteter och föreningsliv har pausats, och när gallerior, bibliotek, biografier och andra samlingspunkter inomhus har blivit platser att undvika har utrymmen mellan husen fått ökad betydelse för social samvaro generellt men i synnerhet för ungdomar och då särskilt för dem som bor trångbott. Flera av de intervjuade ställer sig frågan om dessa platser finns i tillräcklig utsträckning i de områden där de behövs.

Pandemin har således visat att de svagaste grupperna riskerar att drabbas hårdare vad gäller hälsa och utbildning kopplat till boendesituationen. Flera av de intervjuade påpekar att vi redan har kunskap om dessa skillnader och vad det innebär både för hälsan och möjligheter senare genom livet men pandemin har gjort det ännu tydligare att jämlikheten i boendet måste öka. En person i forskningsnätverket drar paralleller till hur boendestandard historiskt har växt fram till stor del med grund i hälsofrågor och att detta är viktigt att få in planeringen. En annan medlem av samma nätverk uttrycker det som att behovet av rumsrig rättvisa har visat sig genom pandemin och ytterligare en av deras kollegor menar att frågan om rätten till en god bostad har förstärkts under pandemin och att det inte bara innebär tak över huvudet utan även en rad andra kvaliteter. Ytterligare röster i intervjuerna talar om att vi behöver se byggandet och samhällsbyggandet mer holistiskt, att vi inte bara kan bygga ett visst antal bostäder utan att se hur det påverkar rättvisa. Någon lyfter att bostäder behöver bli en social fråga snarare än den marknadsfråga som det är i dagsläget och att det ur ett nationellt perspektiv behövs en bostadspolitik som skapar en mer inkluderande bostadsmarknad.

” Inblicken detta har medfört i hur centralt människors boendeförhållanden är, hur man bor och tillgången till bostäder i stort och hur bostäderna är utformade så att de är både säkra och är till ett rimligt pris. Att detta blir synligt och ger ledtrådar kring hur man behöver arbeta för att göra samhället och alla grupper mer motståndskraftiga.”

Vardagsliv med ändrade rörelsemönster

Ett resultat av att fler arbetar hemifrån är att människor rör sig mer i sitt närområde och att dagbefolkningen ökar både i det lokala samhället och de lokala grönområdena. Det är många av respondenterna som har tankar om att bestående distansarbete kan komma att gynna närservice och öka den lokala tryggheten och attraktiviteten. På sikt kan det innebära utökade önskemål och högre krav på service i det lokala samhället när detta får högre relevans. Lokala samhällen, åtminstone vissa, spås därmed få något av ett uppsving genom pandemin.

Likaså är det flera av de intervjuade som lyfter att trycket på alla typer av grönområden har ökat under pandemin och att detta delvis kan bli bestående, till viss del som en följd av andra vardagsmönster men framförallt till följd av att många under pandemin har insett fördelarna med att vara och umgås mer utomhus. Pandemin tros därmed ha etablerat nya beteenden, vi har lärt oss att leva mer utomhus, och det kommer att påverka vårt sätt att träna, träffas och umgås även framöver. Således kommer det påverka hur vi använder de offentliga platserna, parkerna och även större naturområden.

En respondent uttrycker det som att "grönområdena har blivit vår informella mötesplats" under pandemin och en annan av de intervjuade menar att det är tydligt att de inte är dimensionerade för någon omfattande vardagsmotion eller användning i den skala som vi har sett ett behov av nu. Flera ställer också frågan om vilka det är som använder våra grönområden och vilka som inte gör det, och varför. Hur är tillgängligheten för personer med funktionsvariationer, och hur spelar socioekonomi och bakgrund roll för vem som tar del av våra gemensamma platser och natur? Sammantaget är det många i intervjuerna som lyfter betydelsen av att vi i spåren av pandemin lyfter frågan om hur vi investerar i, planerar för och förvaltar våra offentliga platser och grönområden.

En ytterligare aspekt av vardagslivet som förändrats genom pandemin är konsumtionsbeteenden. Näthandeln har exploderat och mycket av den logistik som normalt försör butiker med varor har styrts om till lokala utlämningsställen och transporter för hemleveranser har ökat kraftigt i bostadsområden. I vilken grad människor fortsatt kommer att konsumera via nätet är oklart men ett par respondenter lyfter behovet av att planera för denna utveckling genom samordning av transporter och logistiknoder av olika slag och storlekar.

En ytterligare effekt av pandemin är att vardagspendlingen har förändrats med fler som arbetar hemifrån. Vissa behöver således inte resa alls och fler har valt individuella, smittsäkra färdmedel som gång, cykel och bil framför kollektivtrafiken. I många av intervjuerna lyfts frågan av vad som blir mer eller mindre bestående av detta. Flera talar om att det kan leda till beteendeförändringar som kan vara både bra och mindre bra ur t ex hälsoperspektiv eller miljöperspektiv. Den stora frågan är enligt flera av de intervjuade hur människor kommer att ställa sig till att trängas i kollektivtrafiken framöver, nu när vi vet mer om dess baksidor.

Hur det övriga resandet, dvs det privata fritidsresandet, kommer att påverkas är däremot mycket osäkert. Flera av de intervjuade hoppas på att flygresorna kommer att minska och att de satsningar människor har gjort på fritidshus, husdjur och nya fritidsaktiviteter kan vara anledning för människor att semestra mer på hemmaplan.

Effekter på stadens, ortens och bygdens innehåll

Påverkan på planeringsideal

Flera av respondenterna nämner att pandemin kan få påverkan på planeringsidealen för våra städer, orter och bygder, även om det skiljer sig i deras svar kring hur stor påverkan kan komma att bli.

Bland de respondenter som anser att påverkan kommer att vara liten lyfts de långdragna planeringsprocesserna och planerarens roll som medlare mellan en stor mängd intressen, som anledningar till den låga påverkansgraden. Pandemin ses alltså som ytterligare ett tillägg, ett lager till i en komplex process, varför påverkan inte blir omvälvande. En respondent hoppas till och med att pandemin inte får omvälvande påverkan eftersom alltför tvära kast i ideal visat sig sårbara genom historien.

Bland de respondenter som anser att påverkan kan bli större lyfter många fram att det även i detta fall handlar om påskyndande av idealförändringar som redan varit på väg. Det finns även en tendens bland respondenterna att uttala sig med förhoppning snarare än tro, att de hoppas på förändrade planeringsideal. De idealförändringar som främst lyfts är följande:

- Förändrad syn på ultratäta städer
- Närhetens betydelse
- Ökat fokus på sociala värden inom planeringen såsom folkhälsa, kultur, sociala möten och motverkande av segregation
- Tillgången till gröna platser, grönområden

Den förändrade synen på täta städer lyfts i en stor del av intervjuerna och skiljer sig inte nämnvärt mellan de olika respondentgrupperna. Flera av de intervjuade lyfter i detta sammanhang upp frågan om förtätningsstrategin fortsatt kommer att vara planeringsidealet, eller om den detta utmanas i sviterna av pandemin. Respondenterna ser en ändrad diskurs om täthet och förtätning, vilket de beskriver som en tidigare stark norm. Som rapportförfattare har vi dock valt att beskriva idealförändringen som en förändrad syn på ultratäta städer eftersom flera respondenter lyfter att det fortsatt finns fördelar med förtätning exempelvis för hållbar mobilitet och som ett sätt att komplettera och bidra till en blandning i staden. Just den där mer medvetna blandningen i staden är det flera respondenter som lyfter i skenet av pandemin.

”Det har ju varit en stark norm kring den täta staden och kunna gå till allt, bo litet och använda offentliga rum. Det idealet har fått sig en törn under pandemin[.]”

Som tidigare nämnts har den ökade dagbefolkningen i det lokala samhället satt fokus på betydelsen av närhet till service och grönområden. Ur ett stadsplaneringsperspektiv har flera av de intervjuade nämnt Paris och deras satsning på 15-minutersstaden, där allt du behöver för ett bra liv finns inom en radie på 15 minuters gångavstånd från hemmet. Detta kopplas i sin tur till behovet av den blandade staden som fortsatt behöver vara ett tydligt inslag i planeringen och där det lokala samhället, vare sig det är i anslutning till en storstad eller en större tätort, bör ägnas mer uppmärksamhet.

Trädgårdsstadens ideal dyker upp i flera intervjuer och då inte i bemärkelsen att det är ett ideal att eftersträva men att inspireras av för att skapa en stad med mer grönt, mer utrymme och mer ljus. Någon uttrycker det som att den framtida idealstaden inte kommer vara New York utan den mellanstora staden som är lite mer luftig men som har allt.

”Damma av historiska planeringsideal som kan fungera som en korsbefruktning till det mer förtätade stadsidealet som präglar planeringen idag.”

Planeringen för den blandade staden sätter också fokus på sociala värden i staden, så som folkhälsa, rumslig rättvisa och sociala möten, något som flera av de intervjuade har sett en ökad tendens till i planeringen men som får ytterligare skjuts genom pandemin. En person i forskarnätverket menar att pandemin talar för att stadsplaneringen på ett bättre sätt behöver möta folkhälsa och refererar till 1960- och 1970-talen när stora investeringar i folkhälsa gjordes genom olika idrottsanläggningar, motionsspår, ishallar etc. Det talar om en idé om att stadsplaneringen kan främja folkhälsa för flertalet och inte bara för den som har råd att köpa sig till det.

”Den täta staden har vissa fördelar för den socioekologiska dimensionen men är inte särskilt bra ur ett folkhälsoperspektiv.”

En respondent som har fokus på folkhälsfrågor menar också att pandemin satt fokus på ett antal aspekter av förtätning som har koppling till folkhälsa och att man inom stadsplaneringen behöver tänka över vad den ultratäta staden innebär i exponering för hälsan. Värmeböljor, smittspridning, luftproblem, dagvattenhantering och risk för fuktproblem är svårare att hantera i en tät bebyggelse medan inblandning av grönska kan föra med sig flera stärkande effekter så som bättre psykisk hälsa, rekreation, vardagsmotion samt att förekomst av naturliga habitat minskar risken för smittspridning till följd av att skadedjur tar sig in i fastigheterna.

”Det är långt ifrån alla som har tillgång till eller möjlighet att köpa sig till utomhusmiljöer så behovet av rumslig rättvisa har nog visat sig under den här pandemin.”

Flera respondenter lyfter just det ökade fokuset på social hållbarhet när det kommer till stadsutveckling och att pandemin kan komma att påverka hur vi ser på dessa frågor framåt. Pandemin har lyft och synliggjort debatten på en samhällsnivå kring segregation, närhet och tillgång till grönområden och jämlika livsförhållanden på ett nytt, mer konkret sätt. Respondenterna lyfter också att de med pandemin har sett ett ökat fokus på äldre och samhällets utmaningar kring ensamhet. Flera intervjuer genomsyras av ett hopp kring att dessa debatter kan ge en tyngd och ökad prioritering av gröna mötesplatser i framtida stadsutvecklingen.

Ny syn på förorter, mindre städer och tätortsnära landsbygd

I kapitlet ovan återges hur den förändrade inställningen till distansarbete tros ha möjlighet att leda till att lokala, mindre centrum får ett uppsving. Likaså nämns att valfriheten i var man kan bosätta sig har blivit större och att behovet av mer yta och bättre tillgång till trädgård och natur kan driva den utvecklingen till att mindre städer och tätortsnära landsbygd blir mer populära.

Flera av de intervjuade är överens om att det i spåren av pandemin sker en förskjutning från städerna ut i landet. Hur långt den sträcker sig och i vilken omfattning råder det dock delade meningar om. Stadskärnorna i större städer tros

drabbas negativt, men relativt kortsiktigt. Flera pekar på att staden har en stark dragningskraft som historiskt har manifesterats även genom olika kriser.

Däremot tar flera respondenter upp att pandemin kan bidra till ett mer jämbördigt förhållande mellan stad och land. Landsbygden har genom pandemin visat sig tydligare som en resurs med kvaliteter i sig självt. Någon uttrycker det som att pandemin har bidragit till ”mer stolthet över sin plats på jorden” i och med att det lokala har fått ökad betydelse. En person i kommunnätverket lyfter ett konkret exempel och berättar att kommunen har insett att fokus i tidigare översiktsplaner har varit väldigt inriktat på serviceorter och att bygga stad och att det i kommande arbete kommer bli mer fokus på landsbygd och grönområden. Det handlar mycket om att hitta vad som är hållbart i helheten.

Flera personer nämner också möjligheterna till en ”ny grön väg” där IT-infrastrukturen är den pusselbit som tidigare saknats för att kunna leva ett liv längre ifrån arbetsplatser och service. Det finns dock flera som poängterar att pandemin troligtvis inte blir glesbygdens revansch. Pandemin slår hårt mot mindre aktörer som oftast finns på mindre orter medan större orter har ett högre inslag av större aktörer med bättre motståndskraft. Därtill gäller att avstånd, avsaknad av service, avsaknad av fiberanslutning, bilberoende eller beroende av serviceresor (skolbuss, omsorgsresor etc.) fortsatt är begränsande faktorer för ett liv i glesbygden.

Mot bakgrund av ovan tror de flesta att mindre städer i eller i närhet till storstadsregioner är de stora vinnarna. Där tros det finnas bäst förutsättningar till ett prisvärt boende med efterfrågade kvaliteter. Likaså finns en relativt hög nivå av service och ett utbud av handel och kultur som attraherar många. Till det kan också läggas tillgång till kollektiva färdmedel för vardagslivet och i viss utsträckning även regionala förbindelser med tåg till storstäderna. Även förorten tros av samma skäl få en bättre klang men i planeringen av dessa behöver det ensartade innehållet ses över för att de ska kunna bibehålla sin attraktivitet, som beskrivs under Påverkan på planeringsideal.

Stadskärnans förändrade innehåll

Ett tydligt spår i intervjuerna är att restriktionerna under pandemin har slagit hårt mot stadskärnan, både i storstäder och i mindre städer. Kontorsbefolkningen arbetar hemifrån, butikerna saknar kunder och restaurangerna saknar gäster. Eftersom de flesta av de intervjuade ser att distansarbetandet kommer att bestå och att e-handeln har etablerat sig på riktigt som ett alternativ lyfter de flesta av dem även frågan om vad som ska hända med stadskärnan framöver – vad ska den innehålla, vilka funktioner ska den fylla när kontor och butiker får minskad betydelse?

Som svar på denna fråga så tror flera att staden som mötesplats kommer att vara stark även i framtiden men att fokus kanske kommer ligga mer på den sociala och kulturella aspekten av mötet snarare än den rent kommersiella. Om människor inte söker sig till staden för arbete eller handel kommer de kanske söka sig dit för ett intensifierat och diversifierat kulturliv, till ett nattliv på barer och klubbar, för möten på caféer och restauranger och för upplevelser som att samlas runt olika evenemang etc. Kanske blir offentliga och gröna mötesplatser på detta sätt viktigare i spåren av pandemin.

Frågan är också vad som händer med alla kontorslokaler i staden. Inte för att någon av de intervjuade tror att de helt plötsligt blir överflödiga, företag kommer i stor utsträckning fortsatt att ha kontor för sina verksamheter men flera av respondenterna tror att behovet av yta kommer att minska för många verksamheter. En representant från näringslivsnätverket framhåller dock att hittills har deras hyresgäster varken agerat eller pratat om att en sådan utveckling är på gång, men å andra sidan är pandemin inte över och många företag avvaktar eventuellt med den typen av beslut. Hur som helst tror flera respondenter att det kan bli aktuellt med omvandling av kontor i stadskärnorna till exempelvis bostäder.

Ur ett vidare perspektiv framhåller flera av de intervjuade att omvandlingen av stadskärnan är en redan pågående trend som har påskyndats genom pandemin, men då framför allt i mellanstora och mindre städer. I många städer har en tydlig förskjutning av aktiviteten i stadskärnan skett genom att externa handelsplatser har tillskapats i logistikvänliga lägen intill motorvägar och större trafikleder.

En ytterligare aspekt av detta är att det har ökat segregationen i vem som tar del av stadskärnan. Externa handelscentrum innehåller ofta lågprisvaruhus vilket attraherar socioekonomiskt svagare hushåll som därmed rör sig än mindre i stadskärnan. En av de intervjuade inom kommunnätverket framhåller också att snedfördelningen i resurser till stadskärnan respektive stadsdelscentrum är mycket stor och att de senare är förlorare vad gäller utvecklingen av de offentliga rummen, bibliotek, evenemang etc. Ytterligare personer från samma nätverk pekar på att det behövs planer för hur stadskärnorna ska kunna överleva och att kommuner borde fundera på att lägga mer offentlig service i tomma lokaler för att inte tappa liv, rörelse och trygghet.

Framväxten av externa centrum har resulterat i en utarmning av mindre stadskärnor där butikslokaler står tomma eller omvandlas till kontor eller bostäder. Den ökade e-handeln, som har fått en rejäl skjuts genom pandemin, har drivit på en utveckling av vad som ofta kallas för ”butiksdöden”, men flera av de intervjuade tror att den ökade e-handeln även kommer att påskynda

förändringar i externa centrum och frågar sig vad de kommer att erbjuda på sikt.

I tidigare kapitel återges de resonemang i intervjuerna som pekar på att lokala samhällen runt större städer, mindre städer och tätorter eventuellt får ett uppsving genom pandemin, och då främst till följd av att en del av arbetsstyrkan inte är lika beroende av att fysiskt vara på, eller ha fysisk närhet till sin arbetsplats, och mer fritt kan välja bostadsort. Trots den utarmning av stadskärnan som pandemin nu påskyndar, är det flera av de intervjuade som tror på en revitalisering av stadskärnorna i de städer och orter som kommer att attrahera nya invånare. Det finns således rörelse i en riktning just nu men som på sikt kanske möts av en motrörelse.

Ökade krav på offentliga rum och grönområden

Ett fenomen som genomgående lyfts i intervjuerna är den ökade betydelsen av grönytor, grönområden och offentliga rum under pandemin. Flera vittnar om ett helt annat besöksstryck på både bostadsnära parker och grönområden såväl som större naturområden, naturreservat och nationalparker. Man ser också en annan användning av offentliga platser som torg, idrottsplatser och liknande, i synnerhet bland ungdomar.

Förutom att umgås mer utomhus har motion utomhus såväl som friluftssintresset fått ett rejält uppsving vilket märks ute i skog och mark. Frågan som uppkommer bland de intervjuade är huruvida grönområden är dimensionerade efter det behov som vi nu har sett och flera lyfter problemet med hur grönytor prioriteras bort i den täta staden. Flera tror därmed på ett ökat fokus på strukturen och att värna stadsrummet, luftigheten, grönytor och de offentliga platserna.

En person i expertnätverket hoppas att metodiker som grönytefaktor, ekosystemtjänstanalys m.m. kan få ytterligare ett uppsving i stadsplaneringen i spåren av pandemin. Det tas också initiativ inom forskningen med avstamp i behovet av grönytor, Vinnova har t ex utlysning om utformning av grönområden och tillgängliggörande av grönområden.

Påverkan på infrastruktur för mobilitet

De förändrade rörelsemönster som har skapats under pandemin och som i viss utsträckning tros bli permanenta spår möjligen få konsekvenser för hur vi planerar vår infrastruktur. De individuella transportmedlen kommer troligen vara mer populära än de kollektiva för en tid framöver, vilket innebär att bilresandet och cyklandet fortsatt kommer att vara högre än tidigare.

Flera av de intervjuade spår att den drastiska minskningen av kollektivtrafikresande riskerar att dröja sig kvar även på sikt. Detta dels för att människor under pandemin har etablerat nya beteenden och vanor, men flera respondenter tror också att det kan finnas ett visst motstånd till att trängas med stora mängder främmande människor även i framtiden, nu när vi alla har blivit uppmärksammade på hur smittspridning fungerar och vad det kan leda till. En person frågar sig om kollektivtrafiken någonsin kommer att återhämta sig och om vi därmed behöver tänka om och vad det får för konsekvenser för planeringen.

”Kollektivtrafiken som räddning för hållbara transporter – vad gör vi istället?”

Flera personer menar att pandemin har visat på kollektivtrafikens stora akilleshäla. Kollektivtrafiken är det mest effektiva färdmedlet vi har för att transportera mängder av människor varje dag till och från staden, mellan städer och regioner, både vad gäller kapacitet och ur ett klimatperspektiv. Vid längre störningar, som en pandemi, behöver infrastrukturen i staden kunna hårbärgera stora delar av den trafik som kollektivtrafiken annars sväljer. Detta ställer högre krav på infrastruktur för gång och cykel samt talar för en utveckling av alternativa mobilitetslösningar som uthyrning/delningstjänster för cyklar, el-sparkcyklar och mindre elfordon.

Flera respondenter pekar också på, även om pendlingsresor troligen kommer minska, att bilberoendet riskerar att bli högre om människor väljer att bosätta sig längre ifrån de täta delarna av staden. Om ett uppsving i bilanvändandet kvarstår, och färre väljer att åka kollektivt, kommer det att bli stor konkurrens om ytorna vilket pekar på att det behöver finnas en politisk idé om hur ytorna ska användas och hur hållbara resvanor fortsatt ska främjas. Påverkan av pandemin på de regionala budgetarna, med en stor vårdskuld och dramatiskt minskade biljettintäkter, reser också frågor om vilket utrymme som finns för utveckling av kollektivtrafiken under de kommande åren.

Samhällseffekter

Något många respondenter återkommer till i intervjuerna är att covid-19-pandemin har synliggjort olika samhällsaspekter som fanns redan innan pandemin och som nu gjorts tydligare. Den har synliggjort ansvar och aktörer, hur samhället styrs och vilka förväntningar vi har på samhället, men också brister och tudelningar. En inneboende svårighet i att undersöka samhällsaspekter av pandemin är att skilja sådant som fanns redan innan pandemin, och som nu fått ökad uppmärksamhet, från sådant som kan innebära faktiska förändringar. Oavsett om det är tal om en förstärkning eller kursändring.

Digitalisering och demokrati

Ökad digitalisering är något som samtliga intervjuer tar upp som en central följd av pandemin. Samhällets digitala mognad har enligt många respondenter tagit stormsteg sedan pandemins utbrott. I intervjuerna tas digitaliseringen främst upp i förhållande till två teman; arbetsliv och demokrati. Det förstnämnda handlar mycket om de förändringar som just behandlats, med ökade möjligheter till distansarbete för delar av arbetskraften så länge det finns god uppkoppling.

Kopplat till arbetslivet berättar flera respondenter också hur kontakten med kollegor på andra orter förändrats genom pandemin då avståndet minskat till dessa, samtidigt som det ökat till de som tidigare arbetat på samma kontor. Att distansarbete och digital kontakt inte heller är möjligt för alla yrkesgrupper och branscher påpekas i många intervjuer. Samtidigt påpekar vissa även att ökad digitalisering också kan förbättra möjligheterna för exempelvis rörelsehindrade att ta nya typer av jobb som de tidigare saknat tillgång till.

Flera intervjuer tar också upp att digital mognad och digitala möjligheter kan ge påverkan på demokratin. Ökad digitalisering ses både som en risk och möjlighet av många respondenter, främst kopplat till den lokala nivån. Den ger ökade möjligheter att delta i den lokala politiken för personer som av olika skäl tidigare haft svårt med fysiska möten. Men det finns också risk för exkludering och elitism ifall det digitala blir det normala. Exempelvis beskrivs hur samrådsprocesser har bantats sedan pandemins utbrott, i takt med att de blivit mer digitala. En respondent påtalar att digitaliseringen istället innebär ett utökat ansvar för kommuner att aktivt söka upp grupper och säkerställa att alla kommer till tals oavsett förutsättningar.

”Lätt att tänka att alla kan vara med digitalt, särskilt nu efter Covid-19. Men det kan resultera i att det blir ännu mer exkluderande än tidigare. Förutsättningarna ser väldigt olika ut.”

Digital lokalpolitik anses av en del kunna ge mer av åsiktsyttrande och mindre av samtal. Vissa respondenter anser att detta är ett problem genom minskad sammanhållning och konsensus, samtidigt som andra respondenter istället framhåller att skilda åsikter och tydliga ståndpunkter istället är centrala för demokratins utveckling. Digitala mötesmöjligheter anses av vissa också ha gett allmänheten, intresseorganisationer och föreningar en ökad tillgänglighet till beslutsfattare jämfört med tidigare. En respondent upplever också att digitaliseringen gett utökade möjligheter till avstämningar mellan politiker och tjänstemän. Bland annat genom att kunna ha avstämningar med en bredare krets av medverkande än tidigare.

Några respondenter nämner att digitala möjligheter har förenklat möjligheterna för intresseorganisationer, råd och föreningar att kunna fortsätta verka även under pandemin. En farhåga är samtidigt den digitala föreningsverksamhetens livskraft och uthållighet. Som konkreta exempel nämns bostadsrättsföreningar och körer.

I skärningen mellan digitalisering och demokrati tas i ett par intervjuer också upp att kontrollen över internet inte är demokratisk, och att det därför kan vara problematiskt att i alltför hög grad låta demokratin förlita sig till internet.

Flera respondenter framhäver förändrade rörelsemönster och förändrad användning av det offentliga rummet som pandemins största demokratiska påverkan. Både vilka platser som används i ökad eller minskad utsträckning, och vilka som besöker dem. En utbredd boendesegregation i kombination med ökad andel vistelse i bostadens närmiljö riskerar i förlängningen leda till minskad social sammanhållning och en fragmentisering av det lokalpolitiska landskapet.

Hälsa i fokus

Flertalet frågor kopplade till hälsa har lyfts sedan pandemins utbrott. Det har blivit ett ökat fokus på folkhälsa och lika möjligheter till hälsa oavsett socioekonomisk bakgrund och ålder. Vårdköer och en framtida vårdskuld har fått medial uppmärksamhet, liksom möjligheterna att upprätthålla hälso- och sjukvårdssystemen även

under kris. Flera respondenter är inne på att detta hälsofokus ger ringar på vattnet inom exempelvis stadsutveckling, krisberedskap och vårdens organisering.

Folkhälsofrågor kopplade till barn, ungdomar och äldre är något som flertalet respondenter tror kommer få extra mycket fokus även i framtiden. Bland annat eftersom det är grupper där det anses oproblematiskt att hitta en bred politisk enighet för satsningar, vilket gör att hälsofrågor kopplade till dessa grupper också kan få gensvar i offentliga budgetar på olika nivåer. Som exempel nämns barns idrottande och att äldrefrågor kan få ökat fokus inom samhällsplanering.

Pandemin har med de restriktioner som utfärdats inneburit en vidsträckt isolering av människor i olika grupper. Framför allt har det visat hur sårbara äldre människor är, där många lever ensamma. Men det har också tydliggjort en isolering och ensamhet som fanns redan innan. Effekterna av isolering och ensamhet på den psykiska hälsan som följd av pandemin är svår att se i dagsläget men kommer troligen att visa sig på längre sikt. Ur ett samhällsperspektiv tros detta få påverkan på frågor som rör ojämlikhet men också på offentliga platser, bostäder och bostadsmiljöer som främjar social interaktion.

I många intervjuer talas om hur ojämlikheter i hälsa inte är något nytt utan att det snarare är skillnader som synliggjorts för en bredare allmänhet genom covid-19-pandemin. Bland annat individers olika förutsättningar att ta del av kvaliteter och aktiviteter som ofta framhålls som hälsobringande. Som exempel nämns att det i samhället idag finns en tydlig koppling mellan hälsa och natur. Besöksstryck på nationalparker och naturreservat har varit mycket högt under 2020. Samtidigt finns tydliga mönster i användargrupper där den tätortsnära naturen är mer inkluderande än exempelvis fjällen. Även på den lokala nivån framhålls skillnader i tillgång till gröna ytor och offentliga platser utan risk för trängsel som en fråga kopplad till ojämlika förutsättningar för hälsa.

Hälsa kopplat till arbete nämns också i flera intervjuer som ett ämne som förväntas få ökad uppmärksamhet framöver. Detta gäller såväl fysiskt som psykosocialt, mycket kopplat till förändrade arbetsmiljöer. Det nämns hur ökat hemarbete riskerar leda till ergonomiska problem vilket kan leda till ökat behov av sjukgymnastik, och att det är en gråzon hur långt arbetsgivaransvaret sträcker sig vid utbrett arbete från hemmet.

Arbetsmarknad i förändring

Pandemin har gett stor påverkan på arbetsmarknaden inom vissa branscher och yrken. Andra har sett minimal påverkan. Flera respondenter tar upp att många av de näringar som påverkats mest är kontaktintensiva och inte sällan utgör instegsjobb på arbetsmarknaden, exempelvis inom hotell- och restaurangnäringen. I flera intervjuer nämns en oro att detta påverkar ungdomars möjligheter att komma in på arbetsmarknaden, vilket på en samhällsnivå skulle vara negativt för social hållbarhet. Speciellt oroväckande kan det vara i kombination med ökat hemmasittande till följd av restriktioner kring fysiska kontakter. En ökad arbetslöshet och större konkurrens på arbetsmarknaden riskerar också påverka grupper med svag arbetsmarknadsanknytning extra mycket, såsom nyetablerade och funktionsnedsatta.

Skillnaderna i covid-19-pandemins effekter på näringsliv och arbetsmarknad leder också till att vissa områden påverkas mer än andra, både på lokal och regional nivå. En respondent resonerar kring hur sämre ekonomiska förutsättningar för vissa grupper riskerar leda till mindre ekonomisk aktivitet i närområdet. Som exempel nämns hur besöksnäringens koncentration till storstäder gör att sysselsättningen i dessa än så länge påverkats mer än för riket i stort, och att det även är stor lokal skillnad i påverkan inom storstäderna. I

sammanhanget bör nämnas att många respondenter samtidigt uttrycker en tro på att besöksnäringen på sikt kommer komma tillbaka, främst de delar som riktar sig mot en lokal målgrupp.

Pandemin har resulterat i ökad arbetslöshet men också i en större flexibilitet för de vars arbete medger distansarbete. I flera intervjuer nämns hur människor sedan 1990-talet och internets ankomst talat om att de täta banden mellan arbete och bostad kommer luckras upp, och att vi under pandemin prövat just det. Samtidigt framhålls att fortsättningen på denna trend är starkt beroende av olika arbetsgivares inställning till distansarbete. Flexibilitet i arbetet är också något som kan bli en konkurrensfördel inom branscher med hög konkurrens om arbetskraften.

Påverkan på regional infrastruktur

Tätt hopknuten med arbetsmarknaderna är regionernas transportinfrastruktur. Våra rörelser i vardagen påverkas mycket av var vi jobbar och bor, och även vad vi jobbar med. I flera intervjuer påpekas att pandemin har gjort att individuella färdmedel såsom bil och cykel blivit de säkra sätten att resa. Begreppet "Covid-bil" nämns vid flera tillfällen som beteckning på bilar som köpts av personer som tidigare förlitat sig till kollektivtrafiken. Många respondenter tror även att kollektivtrafiken i stora delar av landet har

väldiga framtida utmaningar att åter bli sedd som ett attraktivt alternativ och återta sin tidigare andel av resande. Det påpekas även att en sådan utveckling motverkar hållbarhetsmål. Såväl klimatmål som social hållbarhet anses påverkas negativt av att människor i högre utsträckning väljer bort kollektivtrafiken som alternativ.

I flera intervjuer nämns att det ökade hemarbetet hållit nere behovet av arbetsresor sedan våren 2020 och att den verkliga påfrestningen på transportsystemen kommer då de som arbetat hemifrån återgår till sina ordinarie arbetsplatser.

Flertalet respondenter spekulerar också i att pendlingsmönstret till viss del kan se annorlunda ut efter Covid-19. Dels genom högre andel distansarbete, dels genom att fler kan välja att resa före eller efter rusning. Exempelvis ta dagens första möte digitalt hemifrån och sedan åka till arbetsplatsen. En utveckling där distansarbete varaktigt ökar i omfattning kan å ena sidan leda till att resor i det lokala närområdet istället ökar som andel av det totala resandet. Detta kan å andra sidan motverkas av en utveckling där ökat distansarbete också leder till att fler bosätter sig längre från sitt arbete alternativt tar ett arbete som är längre från bostaden. En respondent beskriver det som att vi kommer se en minskad andel flyttar som sker till jobb, och en ökad andel flyttar som sker till andra boendemöjligheter, konsumtion av kultur, intressen etc – bara det finns en uppkoppling som tillåter distansarbete.

Något som nämns i flera intervjuer är också att den verkligt stora förändringen i arbetsresor troligen kommer vara att mängden långa och internationella resor och längre tjänsteresor minskar till fördel för digitala möten. Respondenterna ser flera möjliga anledningar till detta. Dels ökad digital mognad, dels genom att organisationer sett hur mycket besparingar minskat redande kan medföra, dels genom en potentiellt förändrad syn på arbetslivet där arbetet får en minskad roll i förhållande till exempelvis familj, vänner och fritidsintressen. Många av deltagarna upplever själva att digitala möten utan problem kan ersätta en stor del av de resor som tidigare gjorts och gissar att detta är en relativt allmängiltig uppfattning. I synnerhet då det är positivt för både klimatet, kostnaderna och för individen. En viss del av tjänsteresorna är dock svåra att ersätta, det personliga mötet är viktigt i flera sammanhang, men de intervjuade tror att resandet kommer att ske med mer eftertanke och att det kommer att vara mer accepterat att överväga digitala möten i första hand.

Samhällseffekter av ökade skillnader

I många intervjuer påpekas att pandemin drabbat olika grupper olika; ung eller gammal, arbetsför eller studerande, stark eller svag arbetsmarknadsanknytning, möjlighet till distansarbete eller inte. Skillnader har blottlagts,

inte bara hur man smittats utan även hur man påverkats av restriktioner och konsekvenser av dessa. Inte sällan finns ett mönster där de som är mindre resursstarka drabbats mer. Många intervjuer framhåller även att detta i grund och botten är uttryck för att förutsättningarna var olika redan innan pandemin. Den stora skillnaden före och efter pandemins utbrott är snarast hur mycket mer synliga de skilda förutsättningarna blivit.

Flera respondenter uttrycker att de redan innan pandemin var oroliga för skillnader i samhället och potentiella konsekvenser av detta. Denna oro har i hög grad tilltagit ytterligare genom pandemin. Mycket av det som sagts om skillnadernas uttryck har redan tagits upp i avsnittet om människors vardagsliv. Detta avsnitt fokuserar istället på potentiella samhällseffekter av ökade och potentiellt accelererande skillnader.

Digitalisering av skolor innebär ökade skillnader i barns och ungdomars förutsättning att ta till sig utbildning. Detta i sig anser många respondenter vara en källa till oro. Att det idag är mycket svårt eller omöjligt att överse de långsiktiga följderna av att skolans kompensatoriska möjlighet tillfälligt försvagats. I synnerhet gäller detta barn och ungdomar i behov av stöd, såväl i utbildning som socialt. Något som på sikt kan leda till stora effekter såväl för dessa individer som för samhället ifall de inte har tillgång till skolan. Bland annat nämns låg utbildning som en stor riskfaktor för ohälsa senare i livet. I intervjuer påpekas därför att det är av stor vikt att skolor hålls öppna under pandemin ur ett hälso- och jämlikhetsperspektiv. Samtidigt påpekas att skolor har olika förutsättningar att hålla öppet utan att riskera ökad smittspridning genom deras olika utformning, placering och storleken på utomhusmiljöer.

I intervjuerna nämns framför allt hur pandemin slagit hårdast mot de som redan innan pandemin var i en missgynnad situation. Flera exempel nämns. Från utträngning på bostadsmarknaden till tuffare förutsättningar att komma in på arbetsmarknaden. Det nämns också en oro för att offentliga besparingar och omprioriteringar i pandemins kölvatten kan leda till att stöd och satsningar fokuseras till akuta åtgärder, utan samlad bedömning av vilka grupper som gynnas av detta. Detta kan drabba grupper som redan innan pandemin var beroende av olika former av offentligt stöd, och att planerade långsiktiga satsningar prioriteras ned.

Sammantaget tror respondenter från samtliga nätverk att pandemin kan leda till utökade och/eller cementerade skillnader mellan grupper. Skillnader som också kan uttryckas i olika förutsättningar till livsval, där vissa begränsas mer än andra i val av utbildning, karriär eller bostad. Flera respondenter anser att det är svårt att vara optimistiskt inställd till samhällets och

politikens uthållighet när det gäller att hantera ökade skillnader. Detta eftersom skillnaderna påverkar så många aspekter av samhället. Andra anser att allmänhetens medvetenhet om skillnaderna nu nått en grad där det är omöjligt för beslutsfattare att ducka eller prioritera ned frågan.

Flera respondenter tror att människors förutsättningar i framtiden än mer kommer bero på var man bor. En segregerad bostadsmarknad, ökat distansarbete och att människor i högre utsträckning än tidigare håller sig till sitt eget bostadsområde riskerar att förstärka en utveckling där personer inte träffar på och ser människor från annan bakgrund i sin vardag. Framför allt framhålls detta i intervjuerna som något kopplat till storstäderna. Storstäderna stadskärnor beskrivs som att de allt mer kommit att bli platser för vissa än för alla, och att skillnader i resurser kopplade till offentliga platser och verksamheter mellan olika stadsdelar gynnat stadskärnan. Det framhålls även att flyttmönster där storstadsbor flyttar till villor i mindre orter innebär en än mer accentuerad uppdelning av människor. Genom dessa flyttar etableras också livsmönster som permanentar delar av beteendet som upprättats genom pandemin, med ökad tudelning som konsekvens.

Ojämligheten i samhället ses sammanfattningsvis ge effekter på samhället i stort. Den tydligaste handlar om minskad social sammanhållning, vilket i sin tur har påverkan på demokratin (minskat valdeltagande, polarisering), samhällsekonomi (fler människor i utanförskap och kriminalitet) och även synen på samhället.

”Hur olika grupper känner tillit till andra människor, om det finns en misstänksamhet grupper emellan kan det leda till någon typ av polarisering vilket i förlängningen kan påverka demokratin, en tillit bland folk.”

Synen på samhället

Omvälvande händelser kan påverka människors uppfattning om sin samtid och omgivning. I flertalet intervjuer påtalas att det över en längre period har skett en utveckling där individen fått ta en allt starkare plats i samhällsdiskursen på bekostnad av kollektivet eller samhället. Istället tror respondenterna att pandemin fått denna utveckling att vända, att individen trycks tillbaka till förmån för samhället.

Detta förklaras på flera sätt. Genom en ökad insikt bland allmänheten om att vi som samhälle blir sårbara om samhällsfunktionerna inte fungerar, och att vi har ett stort individuellt ansvar att ge samhället förutsättningar att fungera genom att följa regler, uppmaningar och råd. Men också genom en mer utbredd önskan och/eller acceptans att det kollektiva ska ta mer plats. Att de gemensamma lösningarna behövs i kristid och att de då också behöver ha en viss nivå av rustning eller beredskap utanför kris, delvis på bekostnad av individen.

”Vi behöver mer kollektiva lösningar. Det har varit riktigt individualistiskt styrt. Kan bli en större individuell önskan om att det kollektiva ska ta mer plats.”

Vissa respondenter lyfter att en förändrad styrning (se nästa kapitel) kan komma att medföra att samhället ta mer plats på bekostnad av individen vilket en del av respondenterna lyfter, dock går åsikterna kring detta delvis isär. Flera av de intervjuade vädrar en skepsis kring om samhället kan rulla tillbaka valfrihetsreformer och annat som tidigare stärkt individen.

Flertalet respondenter talar om att pandemin kan förändra allmänhetens syn på och tillit till samhället och dess styre. De anser att det idag är för tidigt för att förutspå på vilket sätt samhällstilliten förändras eftersom tilliten i hög grad är beroende av covid-19-hanteringen och det mediala eftermälet. Det framhålls även att krismedvetenheten är kortsiktig och har en tendens att övergå, och att insikterna från covid-19-pandemin därför måste överföras från kris till vardag för att ha bärighet framöver.

Man ser hanteringen av pandemin som både en möjlighet och en risk, beroende på utfall. Flera respondenter kopplar pandemihanteringen till samhällets framtida omställningskraft mot ökad hållbarhet. Detta genom att samhället är beroende av hög tillit och förtroende för att ha kraft att möta framtiden. Rätt hanterat får samhället en större omställningsförmåga. Men ett negativt eftermäle kan också leda till splittring och minskat förtroende. Några respondenter är också oroliga för att en negativ syn på samhällets pandemihantering kan ha som störst grogrund i socioekonomiskt utsatta områden och även leda till ökad radikaliserings.

↑
66

↑
66

↑
66

↑
66

↑
66

↑
66

↑
66

↑
66

↑
66

↑
66

↑
66

↑
66

R JSS

B JSS

Ledning och styrning i spåren av pandemin

Behov av ökad eller förändrad samverkan mellan olika nivåer – multilevel governance

Flertalet av de intervjuade lyfter att pandemin har tydliggjort att samordning är viktigt när beslut fattas på olika nivåer; stat-region-kommun men även ett ifrågasättande av närhetsprincipen. Även behovet av att se till att beslut på en nivå inte motverkar beslut på andra nivåer om omställningskraften ska vara hög. Policys, planer och beslut måste samverka för att omställningstakten ska kunna öka. Flertalet respondenter, speciellt forskare, lyfter pandemin som en möjlighet till förändring i vår ledning men lyfter även en risk med förhastade förändringar i spåren av de förväntningar som pandemin kan lämna efter sig.

Speciellt respondenter inom expertnätverket lyfter att pandemin kan komma att påverka hur styrningen av landet är organiserat. Att problem som tidigare varit kända i ansvarsfördelningen mellan stat, region och kommun såväl som internt inom organisationer har synliggjorts i och med de omställningar pandemin har krävt. Vidare lyfts bristande kommunikation och förståelse mellan de olika organisationerna och ett (ofta) icke fungerande samarbete mellan stat och kommun som ett problem som tydliggjorts under pandemin. Detta har enligt respondenterna länge skapat slitningar och ett missnöje hos många, vilket har tydliggjorts och kommit upp till ytan under pandemin. Med pandemin har dessa frågor inte bara synliggjorts internt utan även hos allmänheten med ett ökat fokus på beslutsfattarna och hur landet styrs.

”Nu kanske vi måste ta ett beslut kring detta. Dessa frågor som vi har haft på bordet länge [..]. Efter pandemin kan ett beslut krävas.”

Flertalet respondenter gör även jämförelser med hur andra utmaningar kan komma att hanteras efter pandemin. Att den krisberedskap och handlingskraft som pandemin har medfört kan komma att appliceras på till exempel klimatkrisen. Denna aspekt har ett flertal respondenter diskuterat med förhoppning att beslutsfattare ska våga vara hårdare och införa krav, riktlinjer och restriktioner för att hantera klimatkrisen. Att staten ska dra nytta av ett starkare mandat och denna typ av ”peka med hela handen”-styre då det har fungerat under pandemin och även kan gå att applicera på andra kriser. Under pandemin har vi fått bevittna att det går att få fram nya lagar

snabbt och styra på helt annat sätt än tidigare. Det offentliga har fått en större kraft och vi har sett att när det offentliga /politiken bestämmer sig då kan vi få resultat vilket går att nyttja även efter pandemin. En respondent lyfter att det finns både risker och möjligheter med att använda pandemin som hävstång och argument. Exempelvis går det att hänvisa till styrningen under pandemin och dra nytta av att det gick att införa snabba beslut och hårda restriktioner under denna period.

”Pandemin har kanske öppnat upp för lite hårdare restriktioner när det gäller hantering av kriser, ex. nytt virus eller klimatkris.”

Vidare lyfts en förändring kring medvetenheten om beredskap inom styrande organisationer som har kommit med pandemin. Att samordning mellan kommun, region och stat behöver förändras för att man nu sett att det inte fungerat. En respondent lyfter att detta speciellt har visat sig inom sjukvården och äldreomsorgen under pandemin men även i arbetet mot det globala målet om hållbara städer och samhällen. Idag finns det en självständighet där alla gör sin del vilket inte fungerar när oväntade händelser infaller vilket kräver en styrning som sitter ihop.

”Vem ska ansvara för vad? Pandemin har blottat brister i ansvarsfördelningen. [...] De som ansvarar i normalläge ansvarar även i kris, detta har ju också ifrågasatts nu.”

Pandemin har resulterat i en rad stora offentliga stödpaket och stimulanser. Respondenter från främst forsknings- och innovations- samt expertnätverken beskriver storleken på stöden som en ny syn på offentlig ekonomi i Sveriges politiska ledning. Genom krisen har det visat sig att staten har större tillgång till offentliga medel än vad många tidigare trott. Flera respondenter tror att detta kan ge långsiktiga konsekvenser, där det är svårare att ducka vissa frågor med hänvisning till reformutrymme och budgetbalans. Klimatomställningen tas upp som exempel på en fråga där en förändrad syn på offentliga medel kan ha en stor inverkan.

"Det har blivit tydligt att staten har väldigt mycket pengar, det kan ha långsiktiga konsekvenser. Det blir svårare att ducka."

Skapandet av en samhällsskuld som behöver adresseras efter pandemin

Respondenternas åsikter huruvida pandemin har skapat en så kallad samhällsskuld eller inte varierar. Vissa respondenter lyfter att ett flertal som arbetar inom kommun och region har prioriterat annorlunda under pandemin vilket medför att deras vanliga arbetsuppgifter skjutits på framtiden. Samhället fortsätter att fungera och att kommuner och statliga organisationer genom omprioriteringar ställt om och levererat under nya förutsättningar har medfört att vissa ärenden staplats på hög och skapat en skuld.

"De satsningar och beslut som tas idag kommer ju påverka oss lång tid framöver. Just nu går det ju mycket pengar till pandemin vilket kan påverka hur vi prioriterar framöver."

Vidare menar vissa att pandemin inte kommer att innebära någon större påverkan på samhället eller våra budgetar i ett längre perspektiv. Andra menar att detta kan komma att påverka vårt samhälle i många år framöver med en kollektivtrafik som har fått mindre intäkter, sjukvård som är underbemannad och utsliten, förlängd vårdkö och undanträngning av vårdbehov. Det kan i sin tur få effekter på samhället och att det kan påverka satsningar framöver som annars kunnat gå till exempelvis hållbara städer. En respondent lyfter att det är speciellt det långsiktiga, strategiska arbetet som fallerar och blir lidande av de nya prioriteringarna. Andra menar att arbetet inte har påverkats, främst tack vare bidrag från staten som har medfört att deras arbete kunnat fortgå som vanligt. Sammanfattningsvis går åsikterna isär kring i vilken grad pandemin påverkar samhällsskulden och om det främst är på lång eller kort sikt.

"Det som händer är ju att det blir en gigantisk sjukvårdsskuld som vi inte får till. Pandemin har fått prioritering, personalen har blivit en krockkudde som behöver gå på övertid."

En annan eventuell samhällsskuld handlar om organisatorisk kreativitet och förändrade kommunikationsstrukturer i pandemins spår. Flera respondenter inom offentlig förvaltning framhåller att alla i organisationerna inte har möjlighet att arbeta hemifrån. Riktlinjer om distansarbete för de som kan har lett till ökade avstånd mellan ansvariga och utförare. Utifrån detta beskrivs två risker. Dels att upplägget premierar ”stuprörstänk” framför samarbeten mellan enheter och discipliner. Och dels att avståndet mellan chef och medarbetare kan bidra till en ökad social tröskel till att våga uttrycka en avvikande mening. En respondent beskriver hur dennes förvaltning för att fungera väl behöver en kultur där medarbetare vågar lita på sin egen erfarenhet och kunskap, även då det går emot chefer och beslutsfattare. Och uttrycker en oro att distansarbete skadar denna kultur.

”Det är mycket som kan göras mer effektivt, men den kreativa delen är svår att värdera. Jag tror att vi förstår hur mycket vi har saknat det och vad det har för betydelse när vi kan ses igen.”

Omvärdering av behovet av krisberedskap och krishantering

Ett flertal respondenter från olika delar av expertnätverket lyfter att de tror sig se ett ökat fokus på krisberedskap och att detta kan innebära ett skifte i statens roll när det kommer till krisberedskap efter pandemin. Sveriges svaga krisberedskap har exponerats i och med pandemin och hur detta har påverkat hanteringen av pandemin. Respondenterna menar att en bättre beredskap behövs för att kunna ta kloka beslut i krislägen varför ett större fokus på krisberedskap kan förväntas efter pandemin. Detta kan komma att påverka landets styrning och statens roll och ansvar när det kommer till kriser, både nationellt men även Sveriges roll i ett globalt perspektiv. Responserna kring i vilken grad och hur denna förändring kan komma att se ut går isär men att en förändring kommer att ske (och till viss grad redan har skett) är nästintill alla eniga kring.

”Större ansvar för staten i krishantering, beredskap och regelverk. Hur opinionen ser ut och vilken inriktning det får på politiken är svårt att säga. Beror mycket på hur ansvarsfrågan för pandemin beskrivs och uppfattas. Tror man kommer stå kvar vid att sakkunskapen kommer få avgöra mycket i Sverige.”

Flertalet respondenter lyfter att krisstämningen i offentliga organisationer lett till både positiva och negativa effekter för deras funktion. En ökad effektivitet och produktivitet genom hemarbete samt möjlighet att nå ut till fler snabbare lyfts som fördelar, samtidigt som det kreativa och de personliga mötena är något som får lida av digitaliseringen. Även en ökad förmåga till att fatta snabbare beslut inom organisationer i och med både effektivare processer och krav på snabbare beslutsvägar med hänvisning till krisen.

Efterfrågan av en mer aktiv bostadspolitik

Ett sakpolitiskt ämne som återkommer i många intervjuer är bostadspolitiken. Det är en fråga som respondenter främst från kommun- och forsknings- och innovationsnätverken tror kommer få en större vikt på det nationella planet. Den statliga bostadspolitiken anses ha varit mycket tillbakadragen under de senaste decennierna i jämförelse med innan 1990-talskrisen. Istället har marknadsaktörer fått en större roll. En respondent anser att det statliga intresset för bostadspolitiken ökat redan innan pandemin, men att pandemin nu gett frågan helt nya förutsättningar att ta plats.

Folkhälsa och rättvisa är två teman som flera respondenter tror kommer få ökad vikt i bostadspolitiken. Folkhälsan genom frågor om ljus, luft, buller och inte minst tillgången till allmänna gröna ytor nära bostaden. Rättvisa genom mer fokus på frågor såsom trångboddhet och tillgången till bostäder. Exempelvis kommunal bostadsförsörjning och att grupper utan möjlighet till distansarbete också blir bortträngda på bostadsmarknaden. Flera respondenter framhåller samtidigt att bostadspolitiken är en fråga som även i framtiden kommer vara politiskt svårhanterad, där väljartaktiska drag kommer ha en fortsatt stor inverkan på den förda politiken både nationellt och lokalt.

”Vi behöver mer jämlikhet i boendet. Standarden som växt fram historiskt har till stor del sina rötter i hälsofrågor. Ljus, luft och buller. Den typen av frågor är viktiga att få in i boendet igen, och att hålla fast i dem.”

Pandemins betydelse för omställning

Skapandet av ett möjlighetsfönster

Som tidigare nämnts har många av deltagarna varit inne på att pandemin utgör ett möjlighetsfönster, för att göra omställning där så krävs. Omställningen till ett mer hållbart samhälle och mer hållbara städer, och för klimatfrågan i synnerhet, nämns överlag som en möjlighet och de flesta tror att omställningskraften har ökat i och med pandemin. Det är många som nämner att pandemin har visat att det går att genomföra kraftfulla åtgärder på kort tid med stora effekter, sådant som vi trodde var omöjligt eller skulle ta mycket längre tid, kanske tydligast manifesterat genom det kraftfulla språnget i digitaliseringen.

Någon uttrycker det som att pandemin har varit en väckarklocka för klimatfrågan, att vi har blivit påmind om samhällets sårbarhet, att krismedvetenheten har ökat och att förändringskraften i ett sådant läge visat sig vara väldigt stor. På det sättet kan pandemin bli en hävstång och ge kraft till den omställning som klimatkrisen kräver. Exempelvis har vi genom pandemin utvecklat kunskap för hur vi kan göra.

På statlig nivå har vi sett att regering och myndigheter har agerat annorlunda vilket kan medföra att beslutsprocesser förändras så att det går att fatta snabbare beslut. Vi har även sett att samarbetet mellan myndigheter har utökats under pandemin för att kunna lösa knutar och identifiera lösningar, vilket har skapat nya kopplingar och beslutsvägar. Lärdomar tros även ha dragits på global nivå, ett virus är lika gränslöst som klimatutsläpp, men pandemin har även visat prov på förstärkt protektionism som kan leda till minskad tillit mellan nationer. Det nämns även att det blivit tydligt under pandemin att det finns mycket att lära av andra länder och att Sverige även i omställningen skulle kunna tjäna på att vända blicken utåt.

”Frågan om hållbarhet och resiliens kommer få en annan innebörd efter pandemin med mer konkreta uttryck.”

Självklart finns fler frågetecken kring omställningskraften, även om den generellt anses ha ökat. I samma andetag som de intervjuade säger att mycket pekar på att omställningskraften har ökat, lägger de till att det lika gärna kan bli tvärtom. Kanske längtar folk så mycket efter ”det normala”, att de återigen vill resa jorden runt på helger och semestrar och ta igen och kompensera

för allt det som man missat under pandemin. Likaså har pandemin bidragit till stora undanträngningseffekter som inte minst kan medföra en brist på resurser under kommande år som gör att satsningar får vänta. Många pekar därför på att omställningen inte kommer att ske per automatik, det krävs beslut och åtgärder. En medlem i forskarnätverket framhåller t ex att omställningskraften är en fråga om planering och tilltro till planeringen.

Förmågan att bygga upp och behålla förtroendet genom processen, dag efter dag, är en nyckel för att upprätthålla omställningsförmågan. En medlem i expertnätverket är inne på samma spår och menar att ”hålla i och hålla ut” kanske behöver bli ett ledord även i den framtida samhällsplaneringen där det gäller att politik och praktik hela tiden jobbar aktivt för att hålla uppe förändringstakten och motverka riskerna för en backlash. Detta gäller i synnerhet nu under pandemin för att kunna behålla de positiva beteendeförändringar som har varit en konsekvens av restriktionerna, som t ex mindre resande. Det är flera som påpekar att krismedvetenhet som företeelse har en relativt kort livslängd och att fönstret för möjligheter stängs med tiden. Det gäller alltså att agera i tid.

”Precis som en popstjärna är samhället aldrig bättre än sin senaste hit. Omställningskraften är en fråga om planering och tilltron till planering. Den beror helt på hur väl man lyckas genomföra det man gör nu.”

Vidare är det flera personer inom forsknings- och innovationsnätverket som är inne på att det stora ansvar som har lagts på individen under pandemin, att människor har gjort stora omställningar i sina liv och att det har fungerat i stor utsträckning, kan ingjuta mer mod i beslutsfattare på olika nivåer, även ner på kommunal nivå. Det poängteras dock från flera att dialogen med medborgarna behöver förstärkas för att möjliggöra omställning och upprätthålla förändringstakten. De ser behov av ett mer aktivt politiskt samtal om vad omställningen kräver och vad vi har lärt oss genom pandemin. Frågorna om vad vi vill ha kvar och vad vi ska förändra när Sveriges startas om efter pandemin behöver diskuteras och medborgarna behöver involveras i

den dialogen, t ex genom att lägga fram olika scenarier för hur Sverige kan se ut 2050. Vi behöver också skaffa oss mer kunskap om hur och varför människor organiserar sitt liv och sin vardag på ett visst sätt, hur det skiljer sig åt och varför. Vi behöver även skapa strukturer för att möjliggöra omställning och i det arbetet krävs förståelse för hur sammanlänkat allting är t ex bostadsmarknad, arbetsmarknad och utbildning.

”Viljan till omställning tror jag finns, och när det har lagt sig finns utrymme att skapa förändring men frågan är vad kapaciteten är att ställa om. Tror att det kan finnas intressekonflikter där. Förändringsluckan kommer att finnas under en viss period och sedan stängas mer och mer.”

Det är dock inte entydigt i hur personer i nätverket ser på just politikens förmåga eller tydlighet i att möta upp den individuella omställningskapacitet som människor genom pandemin har visat prov på. Det är flera som lyfter att det hittills har varit tunt med politiska initiativ för att stimulera omställning i rätt riktning. De exemplifierar detta med att stödpaket till företag inte har varit förenade med villkor, och att det dessutom inte är offentliggjort vilka företag som har fått ta del av stöden.

Detta kan innebära att staten med ekonomiskt stöd motverkar omställning genom att hålla branscher och företag flytande trots att de inte har någon roll i ett hållbart samhälle. På samma sätt framhåller en person inom kommunnätverket att stödpengarna till kommunerna, som självklart har underlättat och gjort stor nytta, inte har gett några incitament till att förändra föråldrade strukturer och system. Det sänder i sig inte heller några signaler om att pandemin är en möjlighet vi ska ta vara på i omställningen. På det sättet kan pandemin både konservera och bidra till förändring.

”För riktig omställning behöver vi en annan typ av ekonomisk modell som tar in fler nyttor. Den ekologiska hållbarheten kommer ta smällen genom att kickstart av ekonomin inte kan ske hållbart idag. Större behov av andra ekonomiska incitament för att lägga om kursen”

Behov av stöd till kommunernas omställning: styrning, kompetens, resurser

Det finns flera tankar och förslag till hur kommunerna skulle kunna stöttas i omställningen mot ett mer hållbart samhälle. Sett över samtliga respondenter finns det ett par aspekter som återkommer genomgående. Samverkan på olika nivåer är en av dessa, och tillgängliggörande av kunskap, expertis, och rådgivning är en annan. Samverkan lyfts som betydelsefullt dels inom kommuner, mellan kommuner, samt mellan kommuner och regioner/myndigheter.

Personer inom forsknings- och innovationsnätverket trycker på att råd och metoder för samverkan kan stötta kommunerna, bland annat gällande den egna organisationen men även i koordinationen med andra kommuner. Multilevel governance lyfts som en metod att sträva mot och att myndigheter skulle kunna ha en annan roll i att underlätta för kommunerna genom att undanröja olika former av hinder. Livsmedelsverket nämns som ett konkret exempel på hur en myndighet har valt att ta en mer aktiv roll i omställningen och initierat projekt för att undersöka hur de kan underlätta för kommunerna.

Samordning mellan stat, region och kommun lyfts också ur perspektivet att det förekommer suboptimeringar och målkonflikter i planeringen som behöver adresseras. Ett konkret exempel är hur transportinfrastrukturen planeras på dessa olika nivåer och att de ibland motverkar varandra och i slutändan påverkar individens val i mindre hållbar riktning. Flera pekar på att regionerna skulle kunna ha en annan roll för kommunerna än vad de har idag, bland annat då många kommuner är små och gränserna är godtyckliga. Detta ligger i linje med vad flera personerna i rådets kommunnätverk uttrycker – att kommunernas uppdrag och organisation bör ses över. Många av dem har en tuff uppgift i att tillhandahålla service och underhålla anläggningar och infrastruktur och samtidigt ha utrymme och kraft till att ställa om.

”Ser man stadsutveckling som en kommunal kärnprocess eller är det något som lagts åt sidan under pandemin?”

Ett annat konkret exempel är det kommunala planmonopolet och kommunernas roll i stads- och bostadsutvecklingen. Även här påpekar respondenter hur den enskilda kommunens geografi, politik och ekonomi påverkar större strategiska frågor för en större geografi, av nationell vikt.

Medlemmar i rådets expertnätverk nämner att myndigheter kan bli bättre på att vara mer samlade i sina vägledningar, att inte tala med flera röster för att belysa samma fråga. Kopplat till detta är även frågan om att bidra med kapacitet, kunskap och kompetens till kommunerna. En tanke som lyfts är att den webbaserade plattformen verksamt.se, som samlar information och tjänster från olika myndigheter för företagare, skulle kunna vara en inspiration för hur man kan tillhandahålla detta till kommunerna. Flera personer signalerar dock att myndigheterna också behöver öka sin kunskap och förståelse för att de lokala förutsättningarna kan skifta tämligen kraftigt från kommun till kommun. Kanske främst vad gäller resurser, och att många kommuner, i synnerhet mindre, inte har samma muskler och möjligheter som större kommuner.

En annan aspekt som nämns av flera personer i expertnätverket är att kommunerna behöver stöd i forsknings- och innovationsarbetet. Dels genom fler utlysningar med koppling till omställning och hållbarhet, samt stöttning i att kunna delta i projekt och belysa sina frågeställningar. En röst menar att stimulans behövs för att våga göra annorlunda och att fokus borde ligga mer på landsbygden och mindre städer som inte har tillgång till samma investeringsmedel som i större städer.

Utöver de aspekter som har belyst mer ingående ovan anges nedan ytterligare aspekter som har nämnts gällande stöd till kommunernas omställning.

Från röster inom kommunnätverket

- Ökad rådgivning och tydlighet kring rollfördelningen mellan politiker och tjänstemän i stadsplaneringen.Handledning kring organisationens integritet.
- Bättre förutsättningar för strategiska tjänster, hjälp med kompetens inom strategiska tjänster framförallt för mindre kommuner.
- Hjälp/tillgång till expertis i frågor som har störst påverkan i omställningen, t ex gällande upphandling.
- Nya typer av nätverk och samverkan mellan kommuner
- Visualisera hur den framtida staden/kommunen skulle kunna se ut för att hjälpa kommunerna att vara mer proaktiva i sina beslut.

Från röster inom forsknings- och innovationsnätverket

- Enligt bostadsforskningen är bostäder en marknadsfråga till stor del idag men behöver bli en social fråga, kommuner kan behöva stöd i detta. Kommuner behöver arbeta mer visionärt istället för utifrån prognoser Fokus på människorna och den stad vi vill ha.
- Ökad tydlighet om kommunens makt att bestämma vad som planeras och byggs i kommunen
- Etablera en starkare känsla av systemmedvetenhet. Lärdomar i hur vi arbetar organisatoriskt. Gemensamt lärande om vår situation.
- Behövs en modig politik som ställer om städer mot mer hållbarhet. Bygga in mekanismer i hur kommuner styrs så de inte blir så känsliga för lokal opinion. Ska vi genomföra mer radikala förändringar behövs strukturer på plats först som styr oss in i andra beteenden än de vi har nu.

Från röster inom näringslivsnätverket och övriga deltagare

- Stöd i att ställa om till digitala processer för bättre service till medborgare – detaljplaneprocesser, samrådsprocesser, medborgardialoger. Men alla behöver höras, inte bara de starka vilket skapar ett behov av mer fokus i kommunerna på att höja delaktigheten och höra allas röster.

Slutsatser

Det är idag svårt att se exakt hur covid-19-pandemin kommer att påverka utvecklingen mot hållbara städer och samhällen. I denna studie kan WSP dock se att det finns flera trender som enligt intervjupersonerna troligtvis kommer att förändra både den fysiska, psykosociala och samhällsliga arena som våra städer och samhällen utgör.

I slutsatserna för denna studie kommer vi att resonera kring de övergripande teman som framkommit i intervjuerna, samt koppla samman studiens resultat med globalt mål 11 Hållbara städer och samhällen och dess delmål.

Accelerering av pågående förändringsprocesser

Ett av studiens övergripande teman har varit att pandemin accelererat pågående trender inom stads- och samhällsutvecklingen, såsom digitalisering, förändrade boendepreferenser, omvandlingen av stadskärnor, ett mer flexibelt arbetsliv, segregation och ojämlikhet. Pandemin ses som en katalysator för påskyndad utveckling, en utveckling som var förväntad men som tidigare bedömts ske på längre sikt.

Något som har varit mindre synligt i diskussionerna, men som är intressant för den fortsatta utvecklingen, är de trender som mattats av eller har avstannat på grund av pandemin. Genom studien får vi bara delvis svar på detta och frågan är vilka dessa är och vad en eventuell avmattning kommer att betyda på sikt?

En av dessa frågor som har framkommit i intervjuerna, och vars framtid respondenterna är osäkra kring, är kollektivtrafikens dominans som effektivt färdmedel - kommer den att återta sin plats med full kraft efter pandemin eller inte? Vi har också det korrelerande utvecklingsspåret med minskad biltrafik - kommer denna trend att vända nu när pandemin lett till att fler har valt bilen som färdmedel? Ett tredje spår är huruvida uttryck för delningsekonomi fortsatt kommer att vara attraktiva och om t ex kollektivboende har framtiden för sig som ett led i att minska isolering och ensamhet eller om rädsla för smitta blir en bromskloss? Och hur har det egentligen gått med agendans mål om minskad fattigdom, minskad ojämlikhet och ökad jämställdhet? Trendbrott inom sådan utveckling kommer att få stor påverkan på våra städer och samhällen på sikt.

Synliggörande av svagheter och orättvisor

Studien pekar tydligt på hur pandemin har synliggjort svagheter och orättvisor i system, beslut, processer, affärsmodeller och maktförhållanden. Detta kan till viss del ses som något positivt, att det är bra att bli uppmärksam på sådant som inte fungerar bra och att det kan leda till ökad handlingskraft. Pandemin har på flera sätt tryckt på för att fatta beslut i hållbar riktning, sådant som man tidigare har bordlagt för att komplexiteten varit för hög eller nyttan för långsiktig.

Den ojämlikhet som pandemin synliggjort, och även bidragit till, är dock svår att se som positiv. Vi vet att det inte är någon slump att de som drabbas

hårdast av pandemin också är de som vanligtvis har en svagare position vad gäller socioekonomi, möjlighet att föra sin egen talan och påverka sin arbetssituation. Tidigare evidens för detta, tillsammans med lärdomarna så här långt från pandemin, pekar på att vi som samhälle kritiskt behöver granska de mål, ramar och styrmedel vi använder i vårt beslutsfattande.

Exempelvis diskuterar flera respondenter hur bostadsbristen behandlas rent åtgärdsmissigt. Är målet om ett visst antal bostäder en målsättning som leder oss rätt? Har antalet bostäder som byggts de senare åren bidragit till en mer jämlik bostadsmarknad? Eller är det kanske tvärtom? Likaså kan man fråga sig vad våra styrmedel mot förtätning och urbanisering gett för resultat när det gäller samhällets resiliens inför pandemins effekter. Kanske hade det varit mer hållbart och resilient för vårt samhälle att bredda perspektivet till att omfatta fler alternativ för hur människor vill bo och leva.

Kopplat till dessa funderingar kan också frågan ställas hur arbetet med de globala målen har gått och vad det har betytt för pandemins skadeverkningar. Styr vi tillräckligt tydligt mot dem? Hade pandemin fått dessa konsekvenser om vi hade styrt bättre mot dem? Effekterna av pandemin pekar på att vi kommer att behöva ställa höga krav på vår samhällsbyggarbransch framöver.

Vi kommer med stor sannolikhet att behöva tänka annorlunda kring hur det vi gör påverkar bostadsmarknaden, boendesegregationen och tillgången till samhällsservice. Detta är frågor som varit aktuella under en längre tid, men som genom pandemin har accentuerats och synliggjorts på ett sätt som borde ge dem betydligt mer tyngd framöver. Det återstår att se om lösningen blir att marknaden reviderar sina affärsmodeller för att leverera på det som efterfrågas och behövs eller om staten kliver in med en uppdaterad bostadspolitik. Chansen finns att pandemin blir en katalysator för branschen men för det krävs ett större konsensus om det som ska eftersträvas. De globala målen anger riktningen och i möjlighetsfönstrets korta spann kan det vara läge att påminna om att de alltid ska vara ledstjärnan för samtliga aktörer inom samhällsbyggnadssektorn.

Öppnandet av ett möjlighetsfönster

Innebär pandemin att vi nu har ett möjlighetsfönster som står på vid gavel? Det är ett mycket tydligt medskick från respondenterna att det faktum att vi som samhälle har ställts inför en kris, och tvingats till extraordinära åtgärder, kan leda till ökade möjligheter att ställa om vårt samhälle i enlighet med de globala målens vision. Det är spännande att ta del av respondenternas funderingar kring hur pandemin konkretiserat och exemplifierat vad omställning kan innebära, och hur många fått större insikt om statens

möjligheter att finansiera de åtgärder som en kris kräver.

Dock är möjlighetsfönstret, precis som respondenterna själva uttrycker det, präglat av stora förhoppningar. Tydlig styrning, konkreta handlingar, och en god portion mod krävs för att fönstret inte ska slå igen, eller ännu värre – att vi stänger det mer eller mindre medvetet för att vi inte förmår eller lyckas hålla både det akuta och mer långsiktiga perspektiven aktiva i de beslut som fattas, och på så sätt skjuter frågan om omställningen framför oss ytterligare ett tag.

En iakttagelse i denna studie är att pandemin förefaller ha bidragit till en perspektivförskjutning i synen på vad som är nödvändigt och vad som är tillräckligt, både för individen och för samhället. Pandemin har uppmärksammat oss på olika sätt vad som är nödvändigt, t ex att det är nödvändigt att hålla distans, nödvändigt att stänga ner osv. Att hantera en kris kräver åtgärder av alla, och vår egen bedömning av vad som förefaller vara tillräckligt kan ur ett sådant sammanhang ha väldigt lite med de verkliga förutsättningarna att göra.

Likadant är det med klimatkrisen eller frågan om jämlikhet. Är det tillräckligt att barn har tak över huvudet, eller är det nödvändigt att deras bostad inte inverkar på deras möjlighet att tillgodogöra sig kunskap? Är det tillräckligt att vi ställer bilen ibland eller är det nödvändigt att vi värderar behovet av varje fossildriven resa vi gör om vi ska klara omställningen?

Än så länge har de positiva konsekvenserna för miljön under pandemin, som lägre koldioxidutsläpp från flyget, bara varit en konsekvens av påtvingad inaktivitet. Krishanteringen av pandemin har av nödvändighet pausat mycket av den normala framdriften. Det akuta har fått företräde och mycket av det andra har fått utföras i tillräcklig utsträckning. Frågan är vad som förblir nödvändigt och vad som kommer att ses som tillräckligt när den mest akuta fasen av pandemin är över. Kommer vi då kunna adressera frågorna om omställning eller har krisen skapat kriser-efter-krisen som kommer behöva hanteras och stjåla fokus på nytt?

Kanske kommer återstarten av samhället också att behöva sätta fokus på krishantering vilket i så fall skulle kunna leda till att omställningen återigen får stryka på foten. Alternativt skulle det kunna leda till att klimatkrisen och arbetet för jämlikhet, på grund av den accentuerade nödvändigheten och konkretiseringen som pandemin medfört, prioriteras.

Påverkan på delmål inom globalt mål 11

Påverkan på säkra bostäder till överkomlig kostnad

Ökad efterfrågan på småhus, villor och fritidshus

Ökat fokus på större boendeytor

Ökade skillnader på bostadsmarknaden

Ökad medvetenhet i branschen kring boendesegregationens effekter

Ökat fokus på tryggt boende för äldre

Pandemin har i och med den sociala distanseringen, medfört ett ökat fokus på hemmet och ökad möjlighet till arbete hemifrån. Detta har i sin tur lett till en ökad efterfrågan på småhus och villor, samt ökad efterfrågan på fritidshus. Den ökade efterfrågan, särskilt i kombination med det låga utbudet av småhus nära städer, innebär stigande priser som kan medföra en ökad klyfta mellan de som har möjlighet att välja och de utan den möjligheten. Sammantaget innebär detta en risk för ökad boendesegregation och att tillgången till bostäder till en överkomlig kostnad riskerar att minska ytterligare från en redan låg nivå.

Trångboddhet som problem har belysts ytterligare i och med pandemin, då tillgång till yta är en faktor som fått ökad betydelse. Det ökade distansarbetet har gett vissa grupper möjligheten att kunna köpa bostäder med mer yta för en lägre kostnad längre bort från arbetsplatsen, men det förutsätter att man har ett jobb som möjliggör detta. Eftersom det i stor utsträckning är samma grupper av människor som bor trångt som också

har sämre ekonomiska förutsättningar och inte har möjlighet till distansarbete riskerar även detta att leda till en ökad skillnad mellan de med valmöjligheter på bostadsmarknaden och de utan.

Dock har det i denna studie varit väldigt tydligt att dessa frågor fått ökat fokus under pandemin, vilket skulle kunna tyda på en möjlighet till ökad handlingskraft inom branschen.

Pandemin har påverkat våra rörelsemönster och våra transportsystem. Arbetsresorna har minskat kraftigt i och med möjligheten till distansarbete, och gång och cykel har ökat när människor rör sig mer i sitt närområde.

Påverkan på tillgången till hållbara transportsystem för alla

Minskade arbetsresor, minskad pendling

Mindre kollektivtrafik och flyg nu, men vad händer sen?

Mer cykel och gång

Mer bil

Pandemin har, i alla fall tillfälligt, satt käppar i hjulet för kollektivtrafiken, det kanske mest effektiva verktyget vi har för att åstadkomma hållbara transporter. Vi har idag inga entydiga svar på vad som kommer vara framtiden för kollektivtrafiken (där vissa lyfter fram en snabb tillbakagång till "det normala" lyfter andra fram utmaningar kring finansiering) men detta ser vi kommer att vara en nyckelfråga kring vilka effekter som pandemin får på sikt.

Något som pandemin visat på är vikten av en sammanhållen palett av hållbara mobilitetslösningar som bidrar till ett mer resilient system vid liknande händelser. I detta ligger olika typer av kollektivtrafik, en väl utbyggd gång- och cykelinfrastruktur (att städer har omvandlat bilvägar till gång- och cykelbanor på kort tid ett tydligt tecken på detta) med även alternativa färdssätt som mikromobilitet och delningstjänster.

Påverkan på inkluderande och hållbar urbanisering

Ny syn på förorter, mindre städer och tätortsnära landsbygd

Påverkan på täthetsideal

Förändrat innehåll i stadskärnan

Skillnader i förutsättningar - boende, stadskvaliteter och mobilitet

Ökad digitalisering = ökad demokratisering?

Som anges ovan är en förändrad syn på förorter, mindre städer och tätortsnära landsbygd en möjlig effekt av pandemin. I och med digitaliseringen och de ökade möjligheterna till distansarbete har bostadsmarknaden för vissa grupper i samhället breddats.

Pandemin kan få påverkan på stadsbyggnadsideal, särskilt idealet om ultratäta städer eller stadsdelar. Det har funnits en kritik mot de ultratäta stadsbyggnadsprojekt som sett dagens ljus under senare år, som genom pandemin har fått nya argument. Behovet av grönytor, solljus och

offentliga rum för att ses på under säkra former har tydliggjorts på ett mer konkret sätt än tidigare av invånarna. Stadskärnorna tros också få ett annat innehåll på grund av pandemin, genom påskyndandet av e-handel och distansarbete.

Pandemin har också satt ljuset på de ojämlika förutsättningar som bostadssegregationen för med sig. Stora skillnader har visat sig mellan de med tillgång till yta och möjligheter att både transportera sig och betala för motion och rekreation, i förhållande till de som inte kan göra detta. Den senare gruppen har oftast inte tillräcklig tillgång till offentliga ytor i sitt närområde samtidigt som de har mindre yta i hemmet. Detta kommer troligtvis få effekter även ur ett folkhälsoperspektiv.

Den ökade digitaliseringen har medfört nya arbetssätt att kommunicera och föra dialog kring stads- och samhällsutvecklingen. Detta skulle kunna leda till en ökad demokratisering och inkludering, men behöver vägas mot olika gruppers olika möjligheter att delta i den digitala världen.

Påverkan på skyddandet av världens kultur- och naturarv

Ökat tryck på naturreservat och nationalparker

Pandemin har inneburit ett större behov av och till följd av det ett ökat tryck, på naturreservat och nationalparker. Den ökade naturturismen kan leda till ett uppsving för den inhemska turismen och även eventuellt ett ökat intresse för att skydda och värna naturen. Om detta håller i sig in i framtiden, bland annat till följd av ett minskat långväga resande på grund av klimatförändringar, kan det dock innebära att styrning och förvaltning kan behövas ses över för att inte riskera skyddsvärda miljöer.

Påverkan på mildrandet av de negativa effekterna av naturkatastrofer

Omvärdering av behovet av krishantering

Omvärdering av behovet av resiliens

Pandemin som sådan har inte inverkat direkt på möjligheten att mildra effekter av naturkatastrofer, men däremot på krishantering. Den har synliggjort sårbarheten i bebyggelsen och infrastrukturen ur ett hälsoperspektiv och dess motståndskraft i att uppfylla sitt syfte.

Detta kan leda till en ökad medvetenhet om behovet att öka resiliensen i städerna genom flerfunktionella grönytor, och resiliens i infrastrukturen likt beskrivet ovan.

Påverkan på minskningen av städernas miljöpåverkan

Minskat resande
= minskad klimatpåverkan (?)

Ökad medvetenhet om vad kris innebär = ökade möjligheter till omställning?

Mer distansarbete har hittills lett till minskat resande, även om det idag är oklart vilka som blir bestående beteenden och vanor. Om distansarbete fortsatt kommer att vara en mer förekommande företeelse finns möjligheter att detta minskar klimatpåverkan från arbetsrelaterade transporter.

Den ökade förståelsen av krissituationer och handlingskraften skulle kunna skapa ett möjlighetsfönster för omställning som innebär en minskning av städernas miljöpåverkan.

Påverkan på skapandet av säkra och inkluderande grönområden för alla

Ökat behov av grönområden och offentliga rum nära bostäder

Skillnad i tillgång till grönområden och stadskvaliteter tydliggjord

Grönområdets roll i samhällets resiliens tydliggjord

Pandemin har visat på ett stort behov av grönområden och andra offentliga rum för möten. I pandemin har det också blivit tydligare att närhet till rekreativa platser, eller möjligheter att ta sig dit på ett smittsäkert och kostnadseffektivt sätt, är aspekter som påverkar vem som tar del av de grönområden som finns. Frågan är dock om tillgången till grönområden är rättvist fördelad över staden och om de innehåller de kvaliteter som behövs året om.

Grönområdets roll för städernas resiliens, och platsernas många funktioner har också blivit tydliggjord i och med pandemin. Eventuellt kan detta leda till synergieffekter i hanteringen av isolering, ensamhet, värmeböljor, översvämningar och hälsa.

WSP är ett av världens ledande analys- och teknikkonsultföretag. Vi verkar på våra lokala marknader med stöd av global expertis. Som tekniska experter och strategiska rådgivare har vi tillgång till ingenjörer, tekniker, naturvetare, planerare, utredare och miljöspecialister liksom projektörer, konstruktörer och projektledare. Vi erbjuder hållbara lösningar inom Hus & Industri, Transport & Infrastruktur och Miljö & Energi. Med drygt 49 000 medarbetare på 550 kontor i 40 länder medverkar vi till en hållbar samhällsutveckling. I Sverige har vi omkring 4 000 medarbetare.

Helena Klintström
helena.klintstrom@wsp.com
T 010 722 85 81

Daniel Mattisson
daniel.mattisson@wsp.com
T 010 722 95 04

Christine Brådenmark
christine.bradenmark@wsp.com
T 010 721 30 02

Joakim Franklin
joakim.franklin@wsp.com
T 010 721 05 51

Hanna Ljungqvist
hanna.ljungqvist@wsp.com
T 010 722 93 47

WSP Sverige AB
121 88 Stockholm-Globen
Besök: Arenavägen 7
T +46 10 722 50 00

wsp.com

SE-XXXX-SV-202102